

Se, lytte og inkludere

Deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse i Norden

Nordens
velferdssenter

Se, lytte og inkludere
Deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse i Norden

Utgitt av
Nordens velferdssenter
© Januar 2021

Prosjektledere: Merethe Løberg og Maria Montefusco
Forfatter: Merethe Løberg

Ansvarlig utgiver: Nordens velferdssenter
Grafisk design: ETC Kommunikation
Illustrasjoner: ETC Kommunikation, Mostphotos
ISBN: 978-91-88213-67-9

Nordens velferdssenter
Box 1073, SE-101 39 Stockholm
Besøksadresse: Slupskjulsvägen 30
Tel: +46 8 545 536 00
info@nordicwelfare.org

Nordens velferdssenter
c/o Folkhälsan
Topeliusgatan 20
FI-00250 Helsingfors
Tel: +358 20 7410 880
info@nordicwelfare.org

Lastes ned: nordicwelfare.org/nb/publikationer/

Innhold

Forord	5
Innledning	9
Se, lytt til og inkluder alle barn	12
Et barnerettighets- og ungdomsperspektiv	13
FNs konvensjoner om deltakelse for barn	15
Barnekonvensjonen	15
Rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne	19
Noen viktige definisjoner	22
Hvordan skape muligheter	33
Å få gå i barnehage og skole	35
Å få være med venner på fritiden	41
Å ha innflytelse	45
Å få bli selvstendig	49
Å leve et godt og uavhengig liv	51
Avsluttende betraktninger	53
Flere må bli hørt, sett og tatt på alvor	53
Ingen barn og unge skal etterlates	54
Barn og unges medvirkning i det nordiske samarbeidet	55
Kunnskap om Nordens arbeid med artikkel 12	58
Overvåking av levekårene for barn og unge i Norden	58
Systematisk samarbeid om bærekraftig praksis i Norden	58
Aktører i Norden	61
De nordiske landene, Færøyene, Grønland og Åland	68
Danmark	68
Finland	71
Færøyene	75
Grønland	78
Island	81
Norge	85

Sverige	89
Åland	92
Referanseliste	95
Støttemateriale	99
Den nordiske ekspertgruppen	100

Forord

Nordisk ministerråd har en felles [visjon om et bærekraftig Norden](#), et Norden som også er det beste sted i verden for barn og unge å vokse opp. [Handlingsplanen for et bærekraftig Norden](#) 2021–2024 og den tverrsektorielle strategien om barns rettigheter, [Barn og unge i Norden](#), skal bidra til å virkeliggjøre denne visjonen.

Likeverdige muligheter for utvikling og deltakelse for alle barn og unge er en forutsetning for et bærekraftig Norden. Denne rapporten er ett av flere initiativ som skal bidra til å øke kunnskapen om virksomme metoder for å fremme deltakelse og fjerne barrierer for barn og unge med funksjonsnedsettelser. Rapporten inngår i [Nordisk ministerråds handlingsplan om funksjonshinder 2018–2022](#), for styrket kunnskap og dialog om menneskerettigheter og funksjonshemmede i Norden og internasjonalt.

Vi har utarbeidet denne rapporten i samarbeid med nordiske eksperter, og vi har fått innspill fra nordiske ungdomsdelegater. Ekspertene¹ er utnevnt av Nordisk barne- og ungdomskomite (NORDBUK), Rådet for nordisk samarbeid om funksjonshinder og Nordens velferdssenter, i dialog med Nordisk ministerråd. Arbeidet er forankret i Nordisk embedsmannskomite for sosial- og helsepolitikk.

Ekspertgruppen har også bidratt til å lage en modell for integrering av et barnerettighets- og ungdomsperspektiv, [Inga barn eller unga ska lämnas utanför](#). Modellen er utviklet som en rettesnor for Rådet for nordisk samarbeid om funksjonshinders arbeid, og for alle som arbeider med å fremme deltakelse og medvirkning i Norden.

De nordiske ungdomsdelegatene som har bidratt med sine anbefalinger i rapporten, deltok på en todagers workshop mellom eksperter og delegater i Helsingfors januar 2020. Det deltok 30 delegater som representerte ungdommer med funksjonsnedsettelse fra hele Norden, i tillegg til tre fra Baltikum. Delegatenes bidrag har gitt oss verdifull innsikt i og kunnskap om det mangfold av hindringer ungdommer med funksjonsnedsettelse møter i oppveksten. Vi har derfor valgt å sitere flere av deres innspill i rapporten.

Vi vil benytte muligheten til å takke alle som har bidratt til dette prosjektet.

1 Navn på eksperter står bak i rapporten

Vi vil spesielt takke alle våre dyktige nordiske eksperter og ungdomsdelegater for et inspirerende samarbeid og for innsiktsfulle bidrag.

Nordens velferdssenter er en institusjon under Nordisk ministerråd. Vårt mandat er å bidra til økt samarbeid og kunnskap i Norden om viktige velferdsspørsmål. Våre barns oppvekstvilkår er et av de viktigste spørsmålene. Barna er vår mest verdifulle ressurs og vårt håp for framtiden.

Vi håper denne rapporten vil bidra til økt innsikt i muligheter og forpliktelser i arbeidet med deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse i Norden. Målet er like muligheter for deltakelse og utvikling, for alle barn og unge.

Eva Franzen
direktør
Nordens velferdssenter

Merethe Løberg
seniorrådgiver
Nordens velferdssenter

Barn og unge med funksjonsnedsettelse forteller om en hverdag der de har mindre tilgang til å delta på sosiale arenaer enn sine jevnaldrende.

Innledning

Denne rapporten handler om den universelle retten alle barn og unge har til å delta, å si sin mening og bli hørt i alle saker som angår dem. Vi ønsker å gi innblikk i hvordan denne retten sikres for barn og unge med funksjonsnedsettelse i Norden. Retten viser til artikkel 12 i [FNs konvensjon om barnets rettigheter](#) og artikkel 7 i [FNs konvensjon om rettigheter for personer med nedsatt funksjonsevne](#).²

I rapporten belyser vi noen av de vanligste barrierene for deltakelse som barn og unge møter på ulike arenaer. Vår nordiske ekspertgruppe har bidratt med å finne fram aktuell forskning og gode metoder og redskaper til arbeidet med å sikre inkludering og deltakelse for flere.

En rekke samfunnsaktører har en viktig rolle i arbeidet med å sikre deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse. I rapporten har vi tatt mål av oss til å beskrive sentrale nasjonale og nordiske aktører og deres rolle.

Hvordan står det til?

Gode sosiale relasjoner og muligheter for deltakelse og innflytelse er avgjørende for en god oppvekst. Barn som har gode sosiale relasjoner, støttende familier og muligheter for å delta og ha innflytelse både hjemme og i skolen, har bedre mental helse enn sine jevnaldrende.³

Innenfor landenes forskning og nordisk forskning framgår det likevel at det er et klart avvik mellom de rettigheter barn og unge med funksjonsnedsettelse har, og hva de opplever i hverdagen. Barn og unge med funksjonsnedsettelse forteller også selv om en hverdag der de har mindre tilgang til å delta på sosiale arenaer enn jevnaldrende. De opplever ofte å ikke bli involvert i beslutninger, og at de sjelden får uttale seg i saker som angår dem.

Årsaken til at barn og unge med funksjonsnedsettelse har dårligere vilkår, er blant annet fravær av tilgang til arenaer og miljøer som er viktige for barn

² Landsdown, 2011, s. 3

³ Gromada et al., 2020

og unge. Utilstrekkelig kunnskap og kompetanse hos nøkkelpersonell er en annen faktor som er avgjørende for barn og unges muligheter for deltakelse og innflytelse.⁴

"Vi må være flinkere til å fortelle historier om utfordringene barna møter. Samfunnet trenger god kunnskap for å bli mer imøtekommande."

Nordiske ungdomsdelegater⁵

Manglende deltakelse og innflytelse over viktige områder i eget liv forringer barn og unges levekår. Vi har plikt til å agere til barnets beste. Det forutsetter at vi involverer barn, og vet hva som er viktig og riktig for dem i ulike setninger.

Barn har kunnskap om seg selv som ingen andre har. Når omgivelsene ikke hører, ser eller involverer barnet, får det negative konsekvenser. Det kan i ytterste fall bidra til å svekke barnets utvikling av sosiale ferdigheter og lede til marginalisering.

Visjon 2030

Denne rapporten er ett av flere initiativ innenfor [Nordisk ministerråds handlingsplan om funksjonshinder 2018–2022](#), for styrket kunnskap og dialog om menneskerettigheter. Vi tar for oss implementering av FN-konvensjonen om rettigheter for personer med nedsatt funksjonsevne og retten til deltakelse og inkludering.

Rapporten føyer seg også inn i en rekke av initiativ for å realisere [FNs bærekraftsmål](#). Nordens [Visjon 2030](#) er å bli verdens mest integrerte, grønne og sosialt bærekraftige region i verden. I [Handlingsplan 2020–2024](#) for visjonsarbeidet rettes det et særskilt søkelys på å sikre barn og unges muligheter for utvikling, tilhørighet og deltakelse. Nordisk samarbeid skal bidra til å utvikle mer effektive innsatser for en sterkere sosial inkludering, tilhørighet og trivsel for barn og unge i utsatte livssituasjoner.

Visjonen skal nås gjennom samarbeid om relevante analyser, kunnskapsdeling, debatt og metodeutvikling. Arbeidet skal involvere sivilsamfunnsorganisasjoner, privat sektor, forskernettverk og ungdomsorganisasjoner.

⁴ Nordisk ministerråd, 2018

⁵ Innspill fra nordiske ungdomsdelegater til den nordiske ekspertgruppen, Helsingfors 2020

Det kan få store konsekvenser for barn og unge med funksjonsnedsettelse dersom de ikke blir hørt eller forstått.

Se, lytt til og inkluder alle barn

Artikkel 12 i FNs konvensjon om barnets rettigheter er retten til å si sin mening, bli hørt og delta i alle beslutninger som angår deg. Dette er en av de viktigste rettighetene i konvensjonen og er anerkjent som retten til deltakelse, selv om ordet ikke omtales i selve konvensjonsteksten.⁶

Retten til deltakelse og innflytelse er særskilt viktig for barn. Det kommer av at barnet som et sosialt vesen må delta for å få utvikle en egen identitet, finne sin stemme og lære å uttrykke sine følelser og behov. Retten til deltakelse er med på å sikre barnets innflytelse over eget liv, sine muligheter og til å ta kompetente beslutninger.

"Det er en utfordring at barn ikke vet at de har rett til å ha innflytelse over eget liv. Man tror heller ikke på barnets uttalelser, tror ikke at barnet har relevant kunnskap og erfaring å bidra med."

Nordiske ungdomsdelegater

Det kan få store konsekvenser for barn og unge med funksjonsnedsettelse dersom de ikke blir hørt eller forstått. De har ofte behov for tilrettelegging og er avhengige av at mennesker i deres omgivelser ser, forstår og kan nok til å ivareta deres rettigheter.

Mange barn er avhengige av kontakt og langvarig støtte fra familie, nærpersoner og nettverk, i tillegg til hjelpe- og støttepersonell. Reelle muligheter til deltakelse er sånn sett derfor ofte prisgitt en rekke forhold som barna selv har full råderett over, som personlige egenskaper, sosiale kontakter, tid, språklige evner, kunnskap, utdanning, økonomiske ressurser og helse. I UNICEFs rapport [Take us seriously – Engaging Children with Disabilities in Decisions Affecting their Lives](#) får barn og ungdommer fra hele verden uttale seg. I rapporten oppfordres alle land til å arbeide mer effektivt, lytte til barn og unge selv og til å redusere ulikhetene mellom barn og unge med funksjonsnedsettelse og andre barn.⁷

Et barnerettighets- og ungdomsperspektiv

Menneskerettighetsperspektivet i arbeidet med barns deltakelse og innflytelse synliggjør nødvendigheten av å høre og fremme barn og unges erfaringer i større grad. Det er nødvendig for å sikre at alle deres rettigheter blir tilstrekkelig ivaretatt. Målet er å sikre at alle barn og unge er inkludert, [leaving no one behind](#).

I arbeidet med å sikre barn deltakelse og innflytelse i eget liv må vi snakke med dem og legge barnets beste til grunn. Vi må ta inn og vurdere barnets perspektiv. Kunnskap om barns situasjon og opplevelser er avgjørende for å sikre et godt beslutningsgrunnlag i arbeidet for og med barns deltakelse og levekår. Barns behov ivaretas når barnet involveres i de beslutninger som angår det. Involvering av barn og unge med funksjonsnedsettelse gir for eksempel deres familie, nærpersoner og hjelpepersonell og samfunnet viktig kunnskap om hva som er bra for den enkelte.

Å innta barnets perspektiv handler om å få innsyn i det barnet selv ser, hører, opplever og føler, det vil si det som er barnets virkelighet. Vi skal ikke overta eller innta det samme synet som barnet har, men vi skal ta hensyn til barnets meninger og ta det i betraktning. Å innta et barneperspektiv betyr at voksne og samfunnet skal se barns situasjon ut fra barnets og ungdommens virkelighet. Et barns synspunkter er likeverdig med voksnes.

Voksnes vurderinger av en situasjon kan være svært ulikt barnets, og den voksnes barneperspektiv er ikke det samme som barnets. Det er perspektivet voksne utgår ifra, basert på den kunnskap de til enhver tid har om hva som er til barnets beste. Dette kan være basert på aktuell kunnskap om barns og unges utvikling, forutsetninger og behov. Det vil for eksempel si at dersom en situasjon er farlig, må vi avverge den. Men denne plikten til å beskytte barnet og avverge fare skal ikke stå i veien for å innta barnets perspektiv.

Å innta barnets perspektiv betyr ikke automatisk at vi sikrer barnets rettigheter. Vi må i tillegg integrere et barnerettighets- og ungdomsperspektiv i vårt arbeid. [Nordisk ministerråd har utviklet en policy](#) for integrering av bærekraftig utvikling, likestilling og barnerettighets- og ungdomsperspektiv i all sin virksomhet.

⁶ Landsdown, 2011, s. 3

⁷ Lansdown, 2013

Barnrätts- och ungdomsperspektiv

Att integrera ett barnrätts- och ungdomsperspektiv (..) handlar om att sätta sig in i och beakta hur olika barn och unga påverkas av de beslut och initiativ du tar. Barnets bästa måste ligga till grund för alla beslut. Det innebär också att du ska inkludera barn och ungas kunskap och perspektiv i ditt arbete.⁸

Barn og unge med funksjonsnedsettelse har rett til å få mulighet til å uttrykke sine meninger i alle saker som angår dem. Det omfatter saker som berører deres sosiale, økonomiske, religiøse, kulturelle og politiske liv. Deltakerrettigheter inkluderer retten til å uttrykke meninger og bli hørt, retten til informasjon og organisasjonsfrihet.⁹ Retten til å delta og bli involvert er heller ikke en plikt. Det bør legges til rette for involvering på en måte som gjør at barnet ikke opplever det som en byrde.¹⁰

Barnets rett til deltakelse og innflytelse er ikke bare viktig for det enkelte barn, men også for samfunnet. Demokratiet utvikles og opprettholdes gjennom å ta opp i seg medborgernes erfaringer, holdninger og behov. Et demokratisk samfunn med de optimale forutsetninger for bærekraft og utvikling lytter til alle borgere, også barn og ungdom.

"Vi må se mer på hvordan vi adresserer strukturer i samfunnet som begrenser deltakelse. Det kan være enormt ressurskrevende å stable egne initiativ på beina, så det er noen ganger lettere å sitte hjemme på sofaen og se på TV."

Nordiske ungdomsdelegater

8 Nordisk ministerråd, 2020

9 Sandberg, K. (Red) 2020

10 Kjellander et. al 2016

FNs konvensjoner om deltakelse for barn

Retten til deltakelse og innflytelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse er i særskilt grad knyttet til to av FNs ni [kjernekonvensjoner](#); FNs konvensjon om barnets rettigheter, heretter barnekonvensjonen, og FN-konvensjonen om rettigheter for personer med nedsatt funksjonsevne.

Barnekonvensjonen ble vedtatt i 1989 og FN-konvensjonen om rettigheter for personer med nedsatt funksjonsevne i 2006. Samtlige land i tillegg til Færøyene, Grønland og Åland har sluttet seg til konvensjonene. Status for ratifisering og implementering av konvensjoner og tilleggskonvensjoner i landene er å finne på [OHCHR.org](#)¹¹.

Alle land rapporterer til og eksamineres regelmessig av FN på oppfølging og etterlevelse av konvensjonene. Konvensjonsarbeidet overvåkes av FNs respektive komiteer. FNs barnekomité følger for eksempel med på om landene gir barn de rettighetene de har krav på. Derfor skal landene sende rapport hvert femte år til denne komiteen for å fortelle hvordan de jobber med å oppfylle barnekonvensjonen. Denne overvåkingen innebærer at et brudd for eksempel på barnekonvensjonen uansett forvaltningsnivå i Norden kan medføre at FNs barnekomité gir merknader på dette. Slikt får oppmerksomhet og kan utsette Norden, enkeltlandene og dessuten Færøyene, Grønland og Åland for internasjonal kritikk.

Landrapportene er å finne i [FNs database](#), her kan man også lese hvilke anbefalinger komiteene gir landene til deres rettighetsarbeid.

Barnekonvensjonen

Et av barnekonvensjonens hovedprinsipper er barns rett til medbestemmelse, som kommer til uttrykk i artikkel 12. FNs barnekomité – organet som overvåker oppfølgingen og etterlevelsen av konvensjonen i landene – har utpekt artikkel 12 som en av de fire generelle prinsippene i konvensjonen. De fire¹² er:

- Ikke-diskriminering, artikkel 2
- Barnets beste, artikkel 3
- Den iboende retten til liv, overlevelse og utvikling, artikkel 6
- Respekt for barnets synspunkter, artikkel 12

Det betyr at disse fire artiklene skal lede vår tolkning og bruk av de øvrige. De er veiledende for alle aspekter av implementering og bruk av konvensjonen.¹³

11 Ratification status by country or by treaty, United Nations Office of the High Commissioner of Human Rights

12 Sandberg, K. (Red) 2020

13 Council of Europe, 2009

Det hviler et særskilt ansvar på myndighetene, i å legge til rette for deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse.

Artikkel 12. Barnets rett til å gi uttrykk for sin mening

1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.
2. For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett.

De fire artiklene er ikke kun prinsipper som skal ligge til grunn ved tolkningen av de fleste andre artiklene. De er også positive rettigheter for alle barn og unge.¹⁴

Der innebærer at når rettighetene til barn og unge med funksjonsnedsettelse ikke blir ivaretatt, skal det forstås som et brudd på deres menneskerettigheter. Det skal ikke oppfattes som en konsekvens av barnets umodenhet eller tilskrives begrensninger som følge av barnets funksjonsnedsettelse.¹⁵

Respekten for barnets synspunkter, herunder retten til å bli involvert og delta, betraktes ofte som en av de mindre innarbeidede og etterlevde rettighetene. Artikkelen pålegger alle myndigheter en plikt til å sørge for at barnas syn blir søkt og vurdert i alle saker som berører barn og unges liv. Det vil si at den går lenger enn menneskerettighetskonvensjonens bestemmelse om ytringsfrihet. Forskjellen fra ytringsfriheten er at ytringsfriheten gjelder hva som helst. Høringsretten etter artikkel 12 forutsetter at saken angår barnet. Det vil si at landene er pålagt en positiv plikt til å garantere barna denne retten.¹⁶

Henvisningen til at barnets synspunkt skal tillegges vekt i samsvar med dets alder og modenhet, er viktig. Formuleringen gjør det klart at barnets evne til å danne meninger bør leses i sammenheng med alder og funksjonsevne.¹⁷ Barns gradvise og individuelle utvikling er et underliggende prinsipp i konvensjonen. Barnet skal få stadig større innflytelse over livet. Alle mennesker har synspunkter og kan uttrykke dem fra fødselen av, i større eller mindre grad. Selv spedbarn og småbarn er eksperter på egne følelser. Spedbarn uttrykker hva de liker og misliker, og kan gjøre sine synspunkter kjent på mange måter.

I praksis kan modenheitskriteriet bli en felle, barnet kan betraktes som umoden dersom det har en annen oppfatning eller utfordrer de voksne gjennom handlinger eller ord.¹⁸ Utfordringene i arbeidet med å sikre deltakelse for alle barn er derfor særskilt knyttet til behovet for at alle som møter barn og unge, må sørge for god kommunikasjon med barnet. Med dette som utgangspunkt vil kommunikasjon i mange tilfeller kreve særskilt kunnskap og kompetanse, som for eksempel i undervisning av barn med psykiske funksjonsnedsettelse.

Artikkel 12 har nær sammenheng med artikkel 3. Når barnets syn skal tas i betraktning, må det samtidig gjøres en vurdering av hva som er til barnets beste. Barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger og avgjørelser som berører barn.

Det hviler et ansvar på landene og myndighetene i å sikre retten til deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse. Det omfatter at alt fra foresatte, nærpåersoner, lærere, sykepleiere til andre voksne må være i stand til å lytte, forstå og overføre disse synspunktene. De fleste mennesker oppsøker familie, venner eller andre nærpåersoner for å få oppbakking og støtte ved behov. Noe av det viktigste for å fremme deltakelse og selvbestemmelse for barn med utviklingshemming er at nærpåersoner eller personale gir støtte i beslutninger.¹⁹

I barnekonvensjonen er rettighetene til barn med funksjonsnedsettelse særskilt nevnt i to separate artikler, artiklene 2 og 23. I artikkel 2, ikke diskriminering er funksjonshemming nevnt uttrykkelig blant de overordnede prinsippene om generelt diskrimineringsvern. Barn med funksjonsnedsettelse er i artikkel 23, i gitt særlige rettigheter for å imøtekomme deres spesielle behov for tjenester og tilrettelegging.²⁰

14 Sandberg, K. (Red) 2020
15 Traustadóttir et al., 2015, s. 23

16 Sandberg, K. (Red) 2020
17 UNICEF, 2018
18 Sandberg, K. (Red) 2020
19 Ellingsen, K. E. (Ed.) 2007
20 Sandberg, K. (Red) 2020

"Du må spørre om funksjonshemming for å få svar om det. Det er viktig at vi blir tatt på alvor, slik at man åpent kan diskutere hva som kan gjøres. Barn må trekkes inn i arbeidet for å finne gode løsninger. For eksempel i arbeidet mot mobbing."

Nordiske ungdomsdelegater

FNs barnekomité har oppfordret statene spesielt til å ta barn med funksjonsnedsettelse med på råd og trekke dem inn i beslutningsprosesser for å gi dem større innflytelse over sin livssituasjon.²¹ Retten til å bli hørt er også et redskap for å stimulere til full utvikling av barnets personlighet i samsvar med artikkel 6, barnets rett til liv og utvikling.

21 Sandberg, K. (Red) 2020

Deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse handler i stor grad om å skape tilgjengelighet og muligheter, på tross av hindringer.

Rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne

Formålet med FNs konvensjon om rettighetene for mennesker med nedsatt funksjonsevne er å fremme, beskytte og sikre full og lik tilgang til alle menneskerettigheter. Konvensjonen er en sentral kilde til kunnskap som gir viktige innsikter til arbeidet med å sikre lik deltakelse.

Barnekonvensjonen og FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne bidrar begge med gode definisjoner og begreper som gir innsikt i hva retten til deltakelse omfatter, og hvilke forutsetninger man må ta hensyn til. De to konvensjonene utfyller og kompletterer hverandre.

Deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse handler i stor grad om å skape tilgjengelighet og muligheter for deltakelse, på tross av hindringer som begrensninger, for eksempel fysiske funksjonsnedsettelse som bevegelse, syn og/eller hørsel. Mangfoldet i hindringer for deltakelse er stor og henger sammen med individuelle, strukturelle og stedsspesifikke utfordringer. Nettopp derfor er behovet for interaksjon og medvirkning så avgjørende for barn og unge med funksjonsnedsettelse²².

Artikkel 7. Barn med nedsatt funksjonsevne

- 1. Partene skal treffe alle hensiktsmessige tiltak for å sikre at barn med nedsatt funksjonsevne kan nyte alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter fullt ut og på lik linje med andre barn.
- 2. Ved alle handlinger som berører barn med nedsatt funksjonsevne, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.
- 3. Partene skal sikre at barn med nedsatt funksjonsevne har rett til fritt å gi uttrykk for sine synspunkter i alle forhold som berører dem, og at deres synspunkter tillegges behørig vekt i samsvar med barnas alder og modenhet, på lik linje med andre barn, og at de har krav på hjelp tilpasset deres nedsatte funksjonsevne og alder for å kunne utøve denne rettigheten.

Artikkel 3. De generelle prinsippene

- a) respekt for menneskers iboende verdighet, individuelle selvstendighet med rett til å treffe egne valg, og uavhengighet
- b) ikke-diskriminering
- c) fullgod og effektiv deltakelse og inkludering i samfunnet
- d) respekt for forskjeller og aksept av mennesker med nedsatt funksjonsevne som en del av det menneskelige mangfold og av menneskeheten
- e) like muligheter
- f) tilgjengelighet
- g) likestilling mellom menn og kvinner
- h) respekt for utviklingsmulighetene til barn med nedsatt funksjonsevne og respekt for deres rett til å bevare sin identitet

22 Skarstad, K. 2019

Innspill fra ungdomsdelegatene, hindringer som må løses

Nordiske ungdomsdelegater og nordiske eksperter hadde en workshop i Helsingfors vinteren 2020. Her diskuterte de hva som skal til for å sikre deltakelse og inkludering for barn og unge med nedsatt funksjonsevne. Nedenfor omtales noen av de største hindringene som må løses.

"Vi behøver mer aksept av barn og unge med funksjonsnedsettelse fra alle. Vi er mennesker, akkurat som alle andre, og har de samme følelsene og drømmene."

"Det bør være mer diskusjon om hvem som må bidra mer i arbeidet med deltakelse. Mennesker med funksjonsnedsettelse må få komme ut og fortelle hva de opplever."

"Det er behov for flere politikere som er opptatt av menneskelige verdier. Samfunnet må bli mer humant. Altfor ofte blir det snakk om akutt hjelp for barn og unge med funksjonsnedsettelse."

"Alt relatert til støtte har en pris. Vi har på en måte en prislapp på oss selv og må alltid kjempe for våre rettigheter. Hvordan finner du energien til å delta utenfor, når det er en slik kamp med systemet?"

"Det vil alltid være utfordringer, men personer med funksjonsnedsettelse skal ikke føle at de er et problem."

"Mer universell utforming er viktig. Man skal ha frihet til å bevege seg. Politiske valg taler ofte imot å skape/øke deltakelsen for mennesker med funksjonsnedsettelse."

"Få foreldrene ut av rommet slik at barna og ungdom kan finne sin egen stemme. Vi må få sjansen til å lære av jevnaldrende, og få sjansen til å gjøre feil og gjøre dumme ting som unge."

"Overgangen fra å være et barn til å være voksen er en stor utfordring for personen og for samfunnet."

Noen viktige definisjoner

Funksjonsnedsettelse

Hva vi legger i begrepene funksjonshemming, nedsatt funksjonsevne og funksjonsnedsettelse, refererer enten til egenskaper ved et barn eller til relasjonen mellom individ, omgivelser og samfunn. Barn med nedsatt funksjonsevne er en beskrivelse av egenskaper ved barnet. Det inkluderer, i tråd med FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, alle mennesker med langsiktige fysiske, mentale, intellektuelle eller sansevansker som i samspill med ulike barrierer kan hindre deres fulle og effektive deltakelse i samfunnet på lik linje med andre.

Begrepene funksjonshemming og funksjonsnedsettelse viser til begrensninger som ligger i retten til og muligheten for å deltakelse. Funksjonsnedsettelse beskriver egenskaper ved individet, som ikke behøver være til hinder for deltakelse eller inkludering dersom miljø og omgivelsene er tilgjengelige. Inkluderingsbegrepet forutsetter likeverdighet og rett til å være forskjellig, og ikke bare en rett til å være i et fellesskap slik som integreringsbegrepet²³. Innen medisinsk terminologi benyttes funksjonshemming når behandling og medisinsk rehabilitering er i sentrum. Det benyttes også innenfor samfunnsvitenskap og humaniora for å sette søkelys på diskrimineringslovverk og menneskerettigheter.

Bruken av funksjonshemming beskriver det gap som finnes mellom barnets forutsetninger og omgivelsenes utforming eller krav til funksjon. Hemmingen er ikke en egenskap ved barnet, det forholdet eller den situasjonen barnet befinner seg i, i møte med samfunnet. Det vil hele tiden eksistere et samspill, en interaksjon mellom mennesker og omgivelser. Denne forståelsen ligger til grunn for gap-modellen, som flytter oppmerksomheten fra problem til muligheter for deltakelse.²⁴ Den miljørelative modellen²⁵ beskriver mye det samme skillet mellom det å ha en funksjonsnedsettelse versus funksjonshemming som samfunnsfenomen.

Artikkel 2 i FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne definerer en rekke begreper som er viktige å merke seg i arbeidet med å sikre barnas rettigheter. Behovet for å definere en del av begrepene setter i seg selv søkelyset på mangfoldet av barrierer for deltakelse som barn og unge med funksjonsnedsettelse kan møte.

Kommunikasjon omfatter blant annet språk, teksting, punktskrift, taktil kommunikasjon, storskrift, tilgjengelige multimedier, så vel som skrift, lyd, lettest språk, opplesing og så videre. Videre er språk alt som omfatter tale og tegnspråk, i tillegg til alle former for ikke-verbal kommunikasjon som for eksempel kroppsspråk og ansiktsuttrykk.

Manglende deltakelse oppstår ofte på grunn av diskriminering. Diskriminering, uansett årsak, skal ikke stå i veien for at barnet skal få nyte alle sine rettigheter; fysiske, sosiale, økonomiske og kulturelle omgivelser, til helse og utdanning og til informasjon og kommunikasjon, til fulle.

Tilgjengelighet og universell utforming er nødvendig for at alle barn og unge skal få et selvstendig liv og få kunne delta fritt på alle områder i livet. I tråd med FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, artikkel 9, skal landene gjøre tiltak for å sikre at alle barn og unge med funksjonsnedsettelse har tilgang på lik linje med andre barn til det fysiske miljøet, til transport, til informasjon og kommunikasjon, og til andre tilbud og tjenester som er åpne for eller tilbys allmennheten med videre. Disse tiltakene skal også inkludere å identifisere og fjerne det som hindrer og vanskeliggjør tilgjengeligheten.²⁶

Nordens Visjon 2030 og Agenda 2030

I 2015 vedtok alle FNs medlemsstater i verden [17 mål og 169 delmål for bærekraftig utvikling fram mot 2030, omtalt som Agenda 2030](#). De 17 hovedmålene, [FNs bærekraftsmål](#), skal etter planen nås innen 2030.

Norden har forpliktet seg til å iverksette agendaen. De langsiktige strategiske grepene for nordisk samarbeid er omtalt i [Ett gott liv i ett hållbart Norden: Nordisk strategi för hållbar utveckling 2013–2025](#). Ministerrådets spesialsektorer følger opp strategien med konkrete tiltak, og utviklingen i Norden blir overvåket ved hjelp av indikatorer. I [Handlingsplan 2020–2024](#) konkretiseres Ministerrådets mål om bærekraftsmålene fram mot 2024.

Et hovedbudskap og mål for Agenda 2030 er å ikke etterlate noen i arbeidet med utviklingsmålene, «leave no one behind». Dette hensynet er en rettesnor for å nå bærekraftsmålene i Norden, og Ministerrådet har utviklet en egen [policy för integrering av hållbar utveckling, jämställdhet och barnrätts- och ungdomsperspektiv](#) i hele Ministerrådets arbeid.

Målene bygger på erkjennelsen av at en bærekraftig utvikling ikke er mulig

23 NOU 2009:18

24 Lie, 1989

25 Storgaard Bonfils et al., 2013

26 [United Nations: Committee on the Rights of Persons with Disabilities, u.d., ss. Article 9 – Accessibility](#)

med mindre vi sikrer alle barns muligheter for å delta og utvikle seg på alle områder i livet, i utdanning, arbeid, helse og omsorg, kultur og fritid. For å nå målene har FN understreket betydningen av å sikre deltakelse og inkludering av mennesker med funksjonsnedsettelse. De mest sårbare gruppene må prioriteres, slik at ingen utelates.

Hva forstår vi med deltakelse

Sosial deltakelse og inkludering for alle barn og unge omtales ofte sammen med termene deltakelse, autonomi, integrasjon, normalisering og tilgjengelighet for alle.²⁷ Det finnes ikke en entydig oppfatning blant forskere og fagfolk av hvordan begrepet deltakelse skal forstås.²⁸ Hva vi legger i begrepet, vil variere og får innhold og mening i den konteksten det anvendes. WHO forklarer deltakelse som hvordan og i hvilken grad et barn er involvert i ulike livssituasjoner i personlig omsorg, mobilitet, kommunikasjon, sosiale relasjoner, familieliv og fellesskap og medborgerskap.

Det internasjonalt anerkjente kodeverket av funksjon, funksjonshemming og helse, vedtatt av WHO, The International Classification of Functioning, ICF²⁹, anvendes ofte for å bestemme funksjonsevne, i relasjon til den enkeltes mulighet for deltakelse i sosialt liv. Deltakelse kan kreve tilrettelegging av hjelpemidler og omgivelser. ICF benyttes for å beskrive funksjoner som kroppsstruktur, kroppsfunksjon, aktiviteter, deltakelse og miljøfaktorer. Hovedvekten legges ikke på sykdom og diagnose, men på den enkeltes funksjonsevne i samspill med omgivelsene.

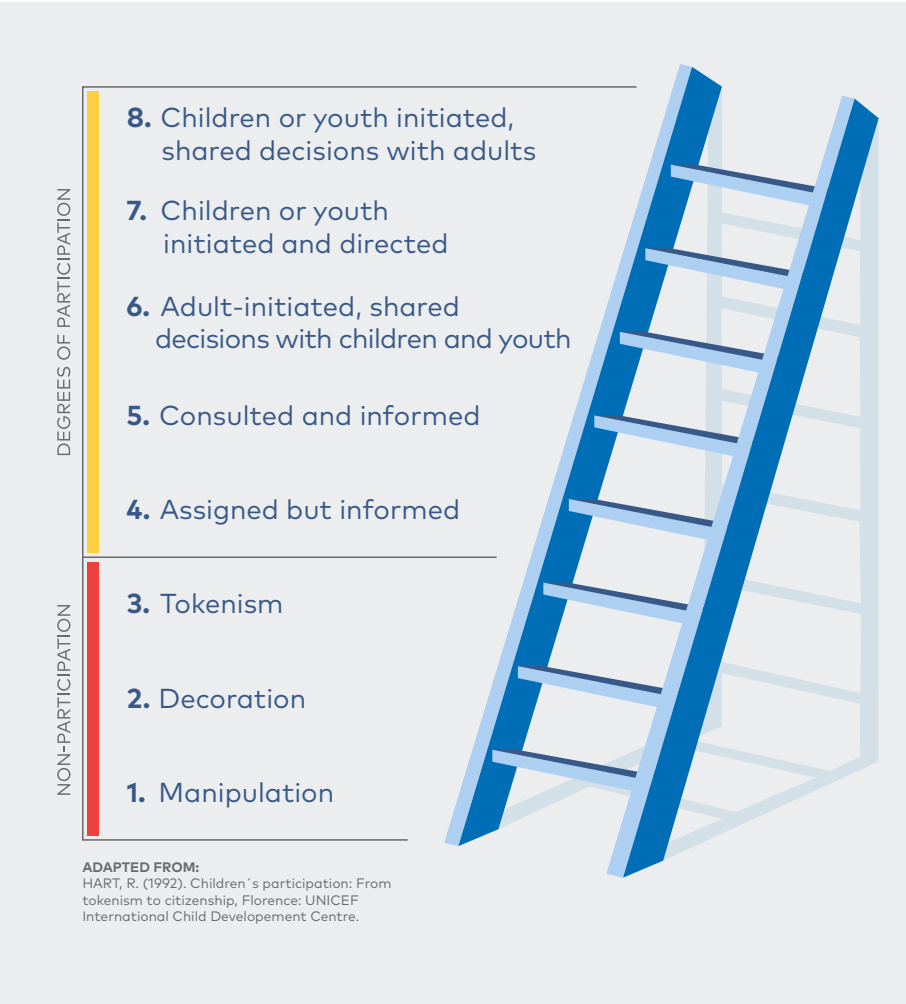
Det er videre vanlig å skille mellom to former for deltakelse³⁰. Individuell deltakelse, når situasjonene angår ett individ, og generell deltakelse, som behandler ulike grader av deltakelse. De mest anvendte modellene som beskriver grader av og former for deltakelse, er modellene til Harry Shier³¹ og Roger A. Hart.

Shiers modell skisserer deltakelse i fem trinn:

- 1. Når barnet blir lyttet til
- 2. Når barnet får støtte og forståelse når det uttrykker sin mening
- 3. Når barnets meninger og synspunkter blir vektlagt
- 4. Når barnet blir involvert i beslutningsprosesser
- 5. Når barnet deler makt og ansvar for beslutninger

Deltakelse finner sted på alle disse fem nivåene, og det viser at deltakelse er så mye mer enn å delta i en beslutning. Modellen består av 15 spørsmål, som stilt i rekkefølge fungerer som et nyttig verktøy for å planlegge og legge til rette for reell deltakelse.

27 Traustadóttir et al., 2015
28 Kissow & Karlsson, 2018
29 WHO, 2001
30 Stenhammar et al., 2011
31 Shier, 2001

Roger A. Harts Ladder of participation

Roger A. Harts Ladder of participation er en eldre, men mye anvendt modell. Harts stige illustrerer hvordan deltakelse kan foregå. Stigen angir et tydelig skille mellom hva deltakelse er, og hva det ikke er. Et hovedskille går ved om deltakelsen er reell eller ikke. Målet er at deltakelse skal bidra til at barn og unges meninger blir hørt og tillagt vekt, og at deres meninger kan ligge til grunn for beslutninger som angår dem.³²

Når det foreligger mulighet for deltakelse, er det barnet selv som bør sette rammene for sin deltakelse. Samspillet mellom individet og miljøet påvirker i stor grad barnets engasjement og opplevelse av deltakelse. Dette forutsetter ifølge Shiers modell at barnet har mulighet, evne og vilje til å delta.

32 Hart, 1992

Når det foreligger mulighet for deltakelse, kan det være all deltakelse der barn og unge kan delta i samfunnet med hjelp, støtte og service. Sentrale arenaer for samfunnsdeltakelse for alle barn og unge er barnehage, skole, kultur- og fritid, sosiale medier og offentlig debatt, og med alderen også i arbeids- og organisasjonslivet og sivilsamfunnet i sin helhet. Mulighet for deltakelse kan også referere til ledelse, beslutninger, planlegging, oppfølging og gjennomføring av støttetiltak.

Evnen til å delta er knyttet til barnets evne til å bruke situasjonene i henhold sin funksjonsstatus, sine evner og ferdigheter innenfor ulike livsområder.

I hvilken grad et barn ønsker å delta, avhenger av engasjement, involvering og preferanser når det presenteres for forskjellige alternativer. Barns ønske om å delta og bli involvert kan endre seg over tid, for eksempel som et resultat av erfaringer etter at han eller hun har fått muligheten til å prøve forskjellige aktiviteter.

UN Committee on the Rights of the Child has identified some very useful basic requirements that should guide all processes.³³

1. Transparent and informative

Children and young people must be provided with full, accessible, diversity-sensitive and age-appropriate information.

2. Voluntary

Children and young people should never be coerced into expressing views against their wishes.

3. Respectful

Children's and young people's views have to be treated with respect, and children should be provided with opportunities to initiate ideas and activities.

4. Relevant

The issues on which children and youth have the right to express their views must be of real relevance to their lives and enable them to draw on their knowledge, skills and abilities.

5. Child-friendly

Environments and working methods should be adapted to children's capacities.

Medvirkning, deltakelse og brukermedvirkning

Begrepene medvirkning, medbestemmelse, deltakelse eller brukermedvirkning er begreper som ofte benyttes om hverandre, og betydningen er ofte overlappende. I en utgave av [Nordisk velferdsforskning](#) fra 2018 belyser fem vitenskapelige artikler ulike sider ved fenomenet brukermedvirkning.³⁴ Samtlige artikler bygger på nye, empiriske studier. Et viktig moment som trekkes fram i artiklene, er at bruken av begrepet er mangfoldig og flytende, og at terminologien ikke er verdinøytral. Det er derfor nødvendig å anerkjenne maktperspektiver for å på en god måte kunne både forstå og anvende begrepene. Når begrepsbruken ikke er nøytral, må det tas høyde for spørsmål knyttet til makt, empowerment, myndiggjøring med videre for å sikre reell deltakelse og innflytelse.

Individuelle og strukturelle begrensninger har betydning for mulighetene for deltakelse. Det gjør at måten vi tilnærmer oss inkluderingsarbeidet på, er viktig for å oppnå dialog. Barn og unge kan bli fremmedgjort i våre valg av ord i vår kommunikasjon. Bevisst begrepsbruk i alle sammenhenger (forskning, medier, institusjoner og tjenester) er avgjørende.

Språket vi benytter, kan bidra til fremmedgjøring og være med på å gi den voksne definisjonsmakten. Barnets innflytelse svekkes for eksempel når den som skal gi hjelp eller støtte, bruker et byråkratisk eller akademisk språk. En annen typisk ubalanse i maktforholdet oppstår når det er interessekonflikter mellom barnets behov og forvaltningens ressursituasjon.

"Man må være sterk for å få rettighetene sine. De svakeste barna og ungdommene med funksjonsnedsettelse får ikke alltid den hjelpen de har behov for, men det gjør de sterkeste. Det er utfordrende å få riktig hjelp, om du ikke snakker systemets språk."

Nordiske ungdomsdelegater

Innsikt i hva medvirkning er, kan også sette begrensninger for om vi lykkes i arbeidet. Begrepsbruken i møte mellom ulike tjenester og enkeltmennesker er ulik,

det er den også mellom de nordiske språkene. På norsk er det blant annet vanlig å snakke om "brukermedvirkning", mens på dansk benyttes begrepene "brugerinddragelse" eller "borgerinndragelse". På svensk er "brukarinflytande" et mye brukt begrep. På islandsk benyttes henholdsvis "notendamiðuð nálgun" og "notendastýring". Det førstnevnte kan oversettes med "målrettet mot brukeren" og det sistnevnte med "brukerstyring". På finsk er det "käyttäjän osallistuminen".³⁵

Deltakelse, demokrati og medborgerskap

For det enkelte barn og den enkelte ungdom har demokratiseringsprosesser i landene ført til endringer i forholdet mellom voksne og barn. Synet på barn og barndom ble endret på 1970-tallet og har endret seg helt fram til i dag. Barn betraktes nå som kompetente aktører i eget liv. De er både menings-skapende og meningsberettigede.³⁶

Barn i den vestlige verden blir også oppfattet som sårbare og utsatte. Dette har formet måten foreldre og stat legger til rette for barndom på. På den ene siden er barnet et subjekt og deltaker, på den andre siden et objekt som er underlagt andres vurderinger og beslutninger.

Hva som er barnets beste og hvem som har tilgang til barnets perspektiv, er heller ikke opplagt. Her finnes det ingen objektive sannheter. Vi begrenses blant annet av vår egen begrensede forståelseshorisont, og av ulik tolkning av og ulik kunnskap om hva som til enhver tid er barnets beste.³⁷ Imidlertid viser erfaringen de siste tiårene at barn og unge som involveres, viser at de har viktige synspunkter, erfaringer og perspektiver. Kunnskapen de frambringer, har vist seg sentral for å forbedre barn og unges hverdag og for å styrke rettighetene for utsatte. Deltakelse bidrar til personlig utvikling, bedre beslutningsprosesser og beslutninger, og den bidrar til at samfunnet i større grad makter å beskytte barn. Deltakelse forbereder barn og unge til aktivt medborgerskap og dessuten til økt toleranse og respekt for andre. Det å bygge opp om deltakelse og samfunnsdeltakelse for barn og unge bidrar signifikant til ansvarlig og gjennom-siktig styring både i forvaltningen og på alle arenaer der barn og unge ferdes.³⁸

35 Egilson et al., 01 / 2018 (Volum 3)

36 Warming, 2011

37 Warming, 2011

38 Landsdown, 2011

Innspill fra ungdomsdelegater til en framtid med mer meningsfull og reell deltakelse

Et selvstendig liv

"Vi må få bedre muligheter for å studere og bli mer selvstendige. Det er en fin linje mellom støtte og uavhengighet."

"Ønsket er mer uavhengighet. Dersom vi kan være trygge på at støtten fra samfunnet er der, først da begynner du å tro at du har en sjanse til å leve et godt og uavhengig liv."

"Når du vil gjøre endringer i livet ditt, er det viktig at endringer er mulig. Det må bli lettere å gjøre endringer for å kunne ha innflytelse over eget liv."

"Enkeltpersoner må kunne få ta egne avgjørelser uten så mye ekstra arbeid, og at hjelp og støtte følger med [det refereres til rettigheter og støtte som kan falle bort ved f.eks. flytting]."

"Personer med funksjonsnedsettelse må selv søke kontakt og prøve å være mer utadvendte. Det er viktig at barn og unge med funksjonsnedsettelse er åpne og stiller spørsmål. De kan informere andre om hvordan og hva."

Tilgjengelighet

"Det er viktig å alltid tenke tilgjengelighet fra begynnelsen i alle saker. Alle offentlige steder må være tilgjengelige. Vi må for eksempel kvitte oss med eller tilpasse alle de omgivelser og bygg som er utformet av store glassflater. Det forvirrer mennesker med synsnedsettelse. Ta for eksempel de store nye skolene eller bygningene med glassvegger. Bare enkle gardiner kan hjelpe."

"Offentlig trafikk er viktig. Tilgjengeligheten til å ferdes ute må bli bedre. Sånn at du kan være sammen med andre – hele tiden."

Kunnskap

"Vi må lære mer om hvordan vi kan bli involvert i det politiske systemet. Hvordan presentere egne synspunkter? Hvordan få hjelp til å kommunisere politisk?"

"Det er behov for mer undervisning av funksjonshemmede barn og andre sammen, i vanlige omgivelser. Vi må begynne med småbarna, da blir det naturlig for alle å gå på skole sammen. De første skoleårene må gi barn et godt grunnlag som de kan ta med seg videre i sine studier."

"Mange unge mennesker driver med utdanning og andre ting som begrenser dem i tid. Vi kan ha behov for mer tid."

"Høyere utdanning er normen, derfor bør dette også sees blant barn og unge med nedsatt funksjonsevne."

Sosialt

"Det er nødvendig å møte mennesker med lignende funksjonsnedsettelse, men like viktig å få føle ikke å være annerledes."

"Det må gis mer og bedre informasjon om tilgjengelighet til aktiviteter. Det er vanskelig å delta i uformelle omgivelser, der du må lage strukturer for deltakelse selv."

"Måten å delta i ungdomsorganisasjoner på, må også diskuteres. Det må være mulig å ha en ulik tilnærming til deltakelsen. Det er forskjell på å delta og det å ha medinnflytelse. Alle må kunne delta på egne premisser. Ved å delta i en organisasjon eller forening kan du få bistand til å få uttale deg – slik at din stemme også blir hørt."

Å høre og involvere barn og unge bidrar til bedre beslutningsprosesser og til at samfunnet i større grad makter å beskytte dem.

Hvordan skape muligheter

Metoder for deltakelse og inkludering

I de nordiske landene arbeides det både systematisk og kunnskapsbasert med å sikre deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse på en rekke arenaer. Likevel ser vi at vi har en lang vei å gå i å sikre deres rett til å bli sett, hørt og involvert på en rekke områder.

Et utvalg eksempler på gode arbeidsmetoder beskrives i denne delen av rapporten, i tillegg til et utvalg sentrale utfordringer som barn og unge med funksjonsnedsettelse møter. Materialet er spilt inn fra de nordiske ekspertene som har fulgt prosjektet. Dette er områder ekspertene mener at det er helt avgjørende at det arbeides mer og bedre på, for å sikre barnas rettigheter. Materialet dekker kommunikasjonsverktøy for å sikre involvering hjemme og kontakt med sentrale hjelpetjenester, metoder som bidrar til deltakelse i skole og barnehage, på fritiden og i overgangen til voksenlivet, og eksempler på å innhente barns meninger og perspektiver i forskning på deres egne levekår.

Felles for metodene som presenteres, er at de har overføringsverdi. De kan tas i bruk i alle de nordiske landene. Eksemplene omfatter i hovedsak arbeid med deltakelse og involvering av barn opptil 18 år.

Hvordan snakke med og involvere barn med døvblindhet

FNs barnekomité understreker at barn er i stand til å uttrykke en mening fra tidligste alder. Dette krever anerkjennelse av ikke-verbale former for kommunikasjon, som for eksempel lek, kroppsspråk og tegning. I praksis skal deltakelse inngå i all tidlig innsats, i screening, terapi og familiestøtte med videre.

Komplekse utfordringer møter foresatte, nærpå personer og hjelpere i arbeidet med å sikre kommunikasjon og deltakelse for barn med døvblindhet. De har stort behov for kunnskap og veiledning. I boken [Hvis du kan se det, kan du understøtte det – En bok om taktilt språk](#)³⁹ inngår 19 ulike artikler. De gir en kunnskapsbasert innføring i ulike sider av det som kalles taktilt språk og me-

39 Vonen et al., 2018

ningsdannelse. Utgangspunktet er kommunikasjon i form av dialog, gjennom for eksempel gester, mimikk og annet kroppsspråk. Målgruppen for boken er foresatte og fagfolk.

Når bruk av taktilt språk er på plass, gjenstår samspillet med barnet om å utvikle språket og bruke det slik at det lagres i hukommelsen og blir en integrert del av barnets sosiale ferdigheter. Kunnskapen i disse bøkene om døvblindhet retter seg også inn mot personer som arbeider med barn med kognitive og kommunikative funksjonsnedsettelse. Boken er unik og til nytte for fagpersoner både i de nordiske landene og internasjonalt.

I håndboken [Tactile Working Memory Scale – A Professional Manual](#)⁴⁰ beskrives nødvendige kunnskapsbaserte metoder og verktøy for å identifisere og vurdere taktilt arbeidsminne hos personer med døvblindhet. Arbeidsminne er evnen til å huske noe i en begrenset periode, noe som er helt sentralt for erkjennelse og erfaring.

For å kommunisere med barn med medfødt døvblindhet trenger vi et kroppslig-taktilt perspektiv på arbeidsminnet. Håndboken presenterer en skala som kan brukes av fagfolk til å identifisere og vurdere taktilt arbeidsminne hos barn og unge med døvblindhet, og designe verktøy og strategier. Dette er den eneste boken i sitt slag og anvendes av fagpersoner i hele verden.

Barn og unge med medfødt døvblindhet har et ofte skjult kognitivt potensial som de rundt ikke oppdager. En profesjonell vurdering av kognisjon kan avsløre latente evner, og med passende strategier kan personen med medfødt døvblindhet utvikle sitt fulle potensial. Boken [Revealing hidden potentials](#) retter seg inn mot fagpersoner som deltar i undersøkelser og vurderinger av kognisjon i tilfeller av medfødt døvblindhet hos både barn og voksne.

Hvordan snakke med barn om vanskelige tema

[Snakkemedbarn.no](#) er en digital kunnskaps- og øvingsportal som er utviklet for å veilede voksne i å gjennomføre samtaler med barn og unge de er bekymret for, blant annet ved mistanke om omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep. Plattformen er interaktiv og har som formål å øke fagkunnskap, og primært gi handlingskompetanse hos alle hjelpere som arbeider med barn. Snakke med barn inneholder en simulering av samtaler med barn og ungdommer hvor du kan velge alternativer i dialogen og øve på å bygge tillit.

Å snakke med barn vi er bekymret for at ikke har det så bra, er helt avgjørende for at barnet skal få hjelp til å komme seg ut av skadelige og vanskelige situasjoner. En trygg samtale med en voksen gjør at barnet kan føle seg mindre alene, og bidra til barnet kan få oppfølging for å få det bedre.

For å avdekke mobbing, vold og seksuelle overgrep mot barn er det viktig å vite hvordan en samtale med barn kan gjennomføres, med barnets beste for øye og på barnets premisser.

Metodene i Snakke bygger på forskning og dessuten kunnskap og teorier om barns kognitive nivå og barns evne til å uttrykke seg verbalt. Tre sentrale kunnskapskilder er forskningskunnskap, brukerkunnskap og erfaringskunnskap.⁴¹

Opplæringsplattformen er universelt utformet til bruk for å snakke med alle barn og unge. Det kan være utfordrende å bruke disse samtalemetodene i dialog med barn med store kognitive funksjonsnedsettelse.

Å få gå i barnehage og skole

Barn og unge med funksjonsnedsettelse møter fortsatt mange barrierer når de skal delta i barnehage og skole. I en nordisk kunnskapsoversikt om hørselshemmede barn og unges opplæringsbehov og sosiale vilkår i barnehage og skole avdekkes flere utfordringer. Barn og unge med funksjonsnedsettelse har sterkt begrensede muligheter for deltakelse i både skolen og det øvrige sosiale liv. En viktig hindring er at skoler og barnehager i for liten grad lykkes med å etablere inkluderende praksiser for hørselshemmede barn og unge, sammen med hørende.⁴²

Konsekvensene av det sviktende inkluderingsarbeidet som gjøres i skoler og barnehager, går ut over barna. De oppnår som gruppe dårligere resultater på skolen, har større psykososiale utfordringer, er mer ensomme og sliter med å oppnå den opplevelsen av medlemskap i jevnaldrefellesskapet som mange andre tar for gitt. Det er i tillegg lite som tyder på at de blir tatt med på råd når utdanningsopplegget deres utformes, eller underveis i utdanningsløpet.⁴³

I et norsk forskningsprosjekt som fulgte 661 familier og deres barn med funksjonsnedsettelse gjennom hele oppveksten, fant de at andelen barn som deltok i skolen på linje med jevnaldrende uten funksjonsnedsettelse, falt gradvis gjennom skoleløpet. I barnehagen deltok ni av ti i barnefellesskapet. I slutten av utdanningsløpet gikk kun cirka tre av ti sammen med sine klassekamerater. 85 prosent av ungdommene med funksjonsnedsettelse i utvalget hadde fått innvilget uføretrygd innen de ble 19 år. Årsakene til frafallet forklares med framveksten av nye utvalgsmekanismer som skyver barna inn i segregerte miljøer. Økte krav til skoleprestasjoner økte gapet mellom skolens forventninger og elevens prestasjoner. Følgelig ble flere av elevene tatt ut av klasserommet for oppfølging av spesialpedagoger. Elevene som ble tatt ut av timene, fikk færre venner. Disse mekanismene rammet spesielt barn med psykiske funksjonsnedsettelse. Foreldrene opplevde at de hadde få reelle valg med hensyn til å la barna følge undervisning sammen med jevnaldrende. Læringskapasiteten til barna ble ikke ivaretatt. Så selv om barna hadde krav på plass i skolen, fant flere at et spesialtilbud var den eneste reelle muligheten.⁴⁴

41 Helsedirektoratet, 2018

42 Kermit, 2018

43 Kermit, 2018, s 8

44 Wemdelborg & Tøssebro, 2014

"Alle må få den utdannelsen de trenger. Utdanning er viktig. Vi må se på hvordan legge til rette for og skape tilgang til utdanning som passer den enkelte. Mine ønsker og behov. Det er også et stort problem at klassene blir større og større."

Nordiske ungdomsdelegater

Lignende funn av hindringer er gjort blant danske elever⁴⁵. Barn med autismespekterforstyrrelse eller ADHD finner undervisningsmiljøet i skolen så utfordrende at mange vegrer seg for å gå i skolen. Fravær reduserer over tid trivselen og bidrar til at barnet blir hjemme i lange perioder uten undervisning. En annen dansk studie finner at et lite tilrettelagt og inkluderende skolemiljø bidrar til at barna trives dårligere, har høyere fravær og lavere skoleresultater enn sine jevnaldrende.⁴⁶ Barneombudet i Norge⁴⁷ og Barnombudsmannen i Sverige beskriver lignende forhold.⁴⁸ Mange elever som mottar spesialundervisning, får ikke et forsvarlig utbytte av opplæringen og har et dårligere psykososialt skolemiljø enn andre elever. Når barna får uttale seg, forteller de om en skolehverdag der de møtes av lave forventninger, en undervisning som er lite tilpasset deres behov, og utilstrekkelige faglige utfordringer.

"Det er for lave forventninger til barn og unge med handikap. Der eksisterer for mange fordommer og uvitenhet fra omgivelsene om hva som kreves for å for eksempel arbeide sammen med personer med funksjonshinder."

Nordiske ungdomsdelegater

45 Nielsen et al., 2017

46 Mortensen, 2020

47 Barnombudsmannen, 2016

48 Barneombudets fagrapport, 2017

Hørselshemmede barn og unge som deltar i undervisning sammen med hørende, strever mer i skolen og opplever utenforskap. Data fra to empiriske studier av barn med cochleaimplantat finner at barna ofte later som de forstår, streber etter å framstå som hørende barn, og at de tar i bruk en rekke strategier for å skjule at de har problemer med å forstå sine jevnaldrende. Dette er utfordrende og utmattende aktiviteter som indikerer at barna opplever stigma.⁴⁹

Tilrettelegge for deltakelse i skole og barnehage

Barn og unges rett til deltakelse og inkludering er innarbeidet i landenes praksis og lærerplaner for barnehager og skoler. Det gjøres et omfattende arbeid, og kun et lite utvalg eksempler presenteres her for å inspirere og for å illustrere mangfold og kompleksitet i arbeidet.

Metoder for et bedre skolemiljø

Myndigheten för delaktighet (MFD) i Sverige har gjennomført trygghetsvandring med elever med funksjonsnedsettelse. Elever med funksjonsnedsettelse er i en mer sårbar situasjon enn sine jevnaldrende. De har ofte et større behov for å kunne oppsøke privatliv og hvile. Trygghetsvandringene som MFD har gjennomført, viser tydelig at elever med funksjonsnedsettelse ønsker og er i stand til å være med på å forme dagens skole og morgendagens skole. [Metoden som de har utviklet for trygghetsvandring](#), skal bidra til at barn på bakgrunn av egne erfaringer kan formidle hva som fungerer på skolen, og hva som ikke gjør det. I rapporten [Skapa en trygg skola, Genom trygghetsvandringar med elever med funktionsnedsättning](#) gis en innføring i hvordan skoler kan jobbe for en trygg skole som øker forutsetningene for alle elevers studiemotivasjon og læring.

Betri vinir

Betri vinir – Fri for Mobberi, er et forebyggende antimobbeprogram for barn i alderen 0–9 år på Færøylene. Programmet består av et pedagogisk materiale som gir veiledning til konkret og målrettet arbeid som bidrar til å styrke barnefelleskap, bidrar til deltakelse og inkludering og forebygger mobbing og utenforskap. Materialet er samlet i en koffert, som finnes i tre varianter målrettet mot barn i ulike aldersgrupper, 0–3 år, 3–6 år og 6–9 år. Fri for Mobberi er tilpasset færøyske forhold av Barnabati, Mary Fonden og Red Barnet og heter Betri vinir. [Metoden er evaluert med gode resultater](#). Det er Danmarks mest utbredte antimobbeprogram, som også benyttes på blant annet Island og Grønland.

49 Kermit, 2019

Lego Braille Bricks

[LEGO Foundation](#) har startet et prosjekt, [LEGO Braille Bricks](#), der de har preget med punktskrift på legoklossene. På hver kloss er det også trykte bokstaver. Slik får både ikke-seende og seende elever og familiemedlemmer like vilkår for samhandling. Kombinasjonen av lek og læring bidrar til inkluderende læring for blinde og svaksynte barn som skal lære blindeskrift.

Pedagoger i barnehage og skole kan bruke klossene i undervisningen av blinde og svaksynte elever. Formålet er å lære seg punktskrift på en leken måte og gjøre det mulig å samarbeide med medelever. Elevene kan lage ord på samme plate eller ha hver sin plate, og sammenligne hva de har skrevet, på en synlig og tilgjengelig måte. Sammen med legosettet følger det en veiledning som beskriver ulike øvelser som en kan bruke klossene til.

I løpet av 2020 vil om lag 20 land, herunder alle de nordiske landene, få legobokser i donasjon fra LEGO-fondet⁵⁰. Hvert land har ansvar for å distribuere boksene til pedagogiske virksomheter for blinde barn mellom 4 og 10 år.

BAS er et intervjuinstrument

BAS (Bedömning och anpassning i skolmiljön) er et intervjuinstrument som er mye brukt for å innhente elevens perspektiv i arbeidet med å tilrettelegge behov og tilpasninger i skolehverdagen. BAS er beregnet på barn og unge fra rundt 7 år og oppover.⁵¹

Flere funksjoner i skolemiljøet påvirker elever med nedsatt funksjonsevne og tjener enten som støtte eller barrierer for skoledeltakelsen. Formålet med intervjuverktøyet er å kartlegge elevenes perspektiv⁵² for så å kunne tilrettelegge effektivt og målrettet, i samarbeid med ergoterapeuter og andre sentrale faginstanser.

Verktøyet er designet for å legge til rette for planlegging av støtte og tilpasninger i skolemiljøet i samråd med eleven. BAS inneholder 16 spørsmål om skoleaktiviteter hver dag der elevene kan trenge justeringer for å delta i skoleaktiviteter. BAS kan også brukes av spesialistlærere, spesialpedagoger og andre fagpersoner som er opptatt av elevens aktivitet og deltakelse på skolen. Instrumentet er testet for pålitelighet og gyldighet med gode resultater. [Linköpings universitet](#) har forsket på arbeidsmetoden og verktøyet. Ny [engelsk versjon](#) (SSI) er tilgjengelig.

50 Ideen om å lage LEGO Braille Bricks ble først foreslått for LEGO Foundation i 2011 av Dansk Blindesamfunn og på nytt i 2017 av brasilianske Dorina Nowill Foundation for the Blind. Konseptet har siden blitt videreutviklet i tett samarbeid mellom blindeforeninger fra Danmark, Brasil, Storbritannia og Norge. De første prototypene er nå i de samme landene for testing. LEGO-fondet i Danmark er ansvarlig for å produsere legobokser.

51 Lidström et al., 2020

52 Egilson & Hemmingsson, 2009

Deltakelse og innflytelse i skolehverdagen

En rekke universelle retningslinjer og læringsressurser for å sikre deltakelse og innflytelse i landene er på plass. Mangfoldet av metoder er omfattende, her omtales kun noen aktuelle nettsider for videre lesing.

I Sverige beskrives retningslinjer for arbeid med deltakelse for eksempel i [Förskolans läroplan: Barns delaktighet och inflytande \(LPFÖ 18\)](#). Det er også utviklet mye godt veiledningsmateriale for pedagoger og lærere.⁵³

Tilsvarende verktøy finnes i Finland. I [Grunderna för planen för småbarnspedagogik 2018](#), for 0–5-åringer, beskrives retningslinjer for arbeid med deltakelse, likebehandling og likestilling. I [Grunderna för förskoleundervisningens läroplan](#) i Finland inngår også arbeid med deltakelse. Her framheves betydningen av å sikre barns deltakelse og innflytelse i skolen fordi det legger grunnlaget for en demokratisk og bærekraftig framtid.

[Specialpedagogiska Skolmyndigheten](#) har utgitt [Delaktighet – ett arbetssätt i skolan](#). Her beskrives gode arbeidsmetoder som støtter opp om elevers rett til deltakelse og retten til en likeverdig utdanning.

I [Danmarks digitale læringsportal](#) for lærere, pedagogisk ansatte og ledere formidles en rekke erfaringer og arbeidsmetoder for inkludering og deltakelse for barn og unge. [Inkluderende læringsmiljøer](#) handler om hvordan barn og unge kan lære, trives og utvikle seg i skolen.

I Norge har [Statped en nettside](#) med tilgjengelige læremidler, verktøy, tilnærminger og teknologi for å tilrettelegge for utvikling og læring når barn, unge og voksne har særlige opplæringsbehov.

53 Skolverket, 2020

Ungdommer med funksjonsnedsettelse avstår ofte fra å delta i fritidsaktiviteter fordi de frykter å bli tatt imot på en dårlig måte.

Å få være med venner på fritiden

Det er behov for tilgjengelige møteplasser som favner bredt, og hvor terskelen for deltakelse er lav for barn og unge uavhengig av økonomi, sosial status og funksjonsevne. Barnekonvensjonen anerkjenner dette; alle barn har rett til hvile, fritid og lek, og til å delta i kunst og kulturliv. Det innebærer at deltakelse skal være mulig for barn og unge med funksjonsnedsettelse på fritidsarenaer. Dette omfatter landenes fritidsklubber og ungdomshus, kultur, idrett og alle barne- og ungdomsorganisasjonene.

"Det er viktig for oss å være sammen med venner i kulturelle omgivelser. Det er viktig å skape tilgjengelighet, som å få delta og bruke de samme inngangene som andre i fritidsaktiviteter. Dette handler om å være sammen med venner, ikke i parallelle settinger."

Nordiske ungdomsdelegater

Innen både internasjonal og nordisk forskning på deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse ser vi samme tendenser, de deltar i mindre grad på de fleste områdene i hverdagslivet og i sosiale og kulturelle fellesskap sammenlignet med andre jevnaldrende. Særlig barn og unge med usynlige eller mindre synlige funksjonsnedsettelse opplever at de ikke har et tilstrekkelig fritidstil-

bud.⁵⁴ For unge og unge voksne er deltakelsen enda mer begrenset sammenliknet med jevnaldrende ungdommer uten funksjonsnedsettelse.⁵⁵

Fritidsarenaene er et viktig sted for vennskap og rekreasjon. Variasjonen i deltakelse og muligheten for deltakelse er stor mellom ulike grupper barn og unge. Barn og unge med funksjonsnedsettelse deltar oftere i rolige fritidsaktiviteter, som mangler variasjon og ofte foregår i hjemmet.⁵⁶

I en kartlegging gjort av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) i Sverige finner de klar sammenheng mellom barn og unges psykiske helse og deres muligheter for å delta i meningsfulle aktiviteter på fritiden. Ungdommer som er fornøyd med fritiden, har mindre symptomer på psykisk uhelse, og de fleste ungdommene i studien forteller at de har gode muligheter for å delta i ulike typer fritidsaktiviteter. Men visse grupper opplever hindringer oftere enn andre. Det gjelder først og fremst unge med funksjonsnedsettelse, utenlandskfødte og unge LHBT-personer.⁵⁷

Ungdommer med funksjonsnedsettelse avstår ofte fra å delta i fritidsaktiviteter fordi de frykter å bli dårlig mottatt. Rundt fire av ti ungdommer oppgir også at fritidsaktivitetene koster for mye. MUCF anbefaler at det bør sees mer på helsefremmende faktorer og økonomiske muligheter som kan bidra til å gi flere ungdommer muligheter til å delta i meningsfulle aktiviteter på fritiden. De foreslår blant annet at svenske myndighetene undersøker om offentlige aktørers lokaler, for eksempel skoler, kan brukes til å skape flere og mer inkluderende møteplasser.

Metoder for inkluderende lek

For å gi inspirasjon til å inkludere barn sammen i en lek eller aktivitet har [Vi-denscenter om handicap](#) laget en søkebase med over 150 spill, leker og aktiviteter som kan tilpasses sånn at alle kan delta.

Basen er utformet slik at du kan søke mellom forskjellige spill og aktiviteter, og du kan avgrense søket. I basen kan det velges mellom hvor leken skal foregå – inne, ute eller i vannet. Type leker er alt fra dans og drama til løping. Antall deltakere og dessuten rekvisitter til bruk i leken kan legges inn i søkemotoren.

Kropp, bevegelse og relasjoner er sentralt for kunnskapssenterets arbeid. Deltakelse i idrett og bevegelse skaper grunnlag for en læring og utvikling som styrker enkeltindivids deltakelse og den sosiale deltakelsen. Sosial deltakelse på en arena får innvirkning på andre livsområder og kan gi bedre muligheter for utdanning, ansettelse eller frivillig arbeid.

54 Kissow & Karlsson, 2018

55 Grue, 2001

56 Kissow & Karlsson, 2018

57 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, 2020

De arbeider med deltakelse innenfor fire fokusområder:

1. Tilpasset sport, trening og friluftsliv
2. Helse, rehabilitering og bevegelse
3. Utdanning
4. Arbeid

ALLEMED, et verktøy mot utenforskap

[ALLEMED er et dialogverktøy](#) og et verktøy mot utenforskap. Formålet med verktøyet er at flere kan bidra til å inkludere alle barn og unge i fritidsaktiviteter, og dermed forebygge utenforskap blant barn og unge. ALLEMED er et gratis handlingsverktøy for å inkludere alle barn uavhengig av økonomi, bakgrunn og funksjonsevne på fritiden. Verktøyet er laget i to versjoner, en er tilpasset kommunesektoren og en frivillig sektor.

Verktøyene brukes for å skape diskusjon og øke bevisstheten om utenforskap blant barn og unge, og målet er å komme fram til konkrete ideer til hvordan man kan jobbe for å finne løsninger som gjør at alle barn og ungdommer får mulighet til å delta i organisert fritidsaktivitet.

Det kan være vanskelig å få oversikt over barne- og ungdomsaktiviteter som finnes i eget lokalmiljø. Informasjon om lavterskel- og tilrettelagte tilbud når ikke alltid ut. I inspirasjonsbanken finnes blant annet eksempler på hvordan ulike kommuner og organisasjoner har gått fram for å gjøre sine tilbud kjent. Verktøyene kan benyttes på foreldremøter eller styremøter, under et seminar for trenere eller på samlinger for ledere med videre. På nettsiden til ALLEMED finner du filmer, inspirasjon og verktøy.

Inkluderende idrett

Barn og unge som har synsnedsettelse, har ikke alltid tilgang til en inkluderende idrettsopplæring eller til en aktiv fritid. Synsskadedes Riksförbund har gjennomført et treårig samarbeidsprosjekt⁵⁸ om idrett, aktivitet og helse for barn og unge som har synshemming. Prosjektet har produsert materiale rettet mot forskjellige målgrupper.

- [Rörelseglädje och hälsa barn 0–5 år \(PDF\)](#)
- [Rörelseglädje och hälsa barn och ungdom 6–18 år \(PDF\)](#)
- [Idrottens möjligheter och hinder \(PDF\)](#)
- [Informationsfolder som beskriver materialet \(PDF\)](#)
- [Historik Idrottsprojektet \(PDF\)](#)

58 Et samarbeid mellom Synskadades Riksförbund, Riksidrottsförbundet, Gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm och Parasport Sverige med finansiering fra General Heritage Fund.

- [Alla broschyer i DAISY-format \(zip\)](#)

Materialet kan brukes som inspirasjon for inkluderingen av barn og unge i idrettsundervisningen og for å finne bevegelsesglede i hverdagen. Prosjektet har utviklet en [Handbok för lärare](#), for å inspirere lærere og andre til en mer inkluderende idrettsundervisning og for å øke synshemmede barns deltakelse. På nettsiden ligger det også en film, som erstatning for trykt tekst.

Alle barn og unge har rett til å delta som aktive borgere i samfunnet på alle nivå. De skal få ta del i demokratiske prosesser, og de skal ha mulighet til å påvirke egen hverdag.

Å ha innflytelse

Storsamfunnets evne og vilje til å tilrettelegge omgivelsenes lydhørhet har stor betydning. Barns samfunnsdeltakelse vokser ut av de erfaringer de selv erverver gjennom å få og ta ansvar. Barn og unge med funksjonsnedsettelse har rett til å delta som aktive borgere i samfunnet på alle nivå. De skal få ta del i demokratiske prosesser, og de skal ha mulighet til å påvirke egen hverdag og samfunnsutviklingen.

Deltakelse kan tilby den enkelte både tilhørighet og tilgang til sosiale nettverk. Deltakelse er i seg selv helsefremmende, og en god fysisk og psykisk helse er ofte også en viktig forutsetning for å kunne delta aktivt i samfunnet. Fra ulike utvalgsundersøkelser er det gjort funn som viser at mennesker med funksjonsnedsettelse løper en høyere risiko for helseproblemer, har ofte lavere utdanning og inntekt, og deltar i mindre grad sosialt og i arbeidslivet enn andre.⁵⁹

I nyere barneforskning vektlegges barnets opplevelse av å bli møtt, sett og respektert som grunnleggende for utvikling av egenverd og identitet. Hvordan barnet opplever å bli hørt, i hvilken grad det får ha innflytelse, og om det blir sett, påvirker barnets livskvalitet her og nå.⁶⁰ Denne oppmerksomheten på barndommen her og nå får betydning for hvordan vi ser og forstår barnet. Når vi skal involvere barn og unge med funksjonsnedsettelse i beslutninger om støtte, rehabilitering eller tilrettelegging, er det dermed ikke kun det å hjelpe barnet som er viktig. For barnet er det vel så viktig å bli møtt med respekt og få erfaringer med å bli tatt på alvor. Gjennom å få være med på å legge premisser i eget liv finner vi selvaktelse og egenverd.

Det er dessverre også slik at flere barn og unge med funksjonsnedsettelse befinner seg i vanskelige livssituasjoner enn deres jevnaldrende. Internasjonal forskning finner at barn og unge med funksjonsnedsettelse har tre ganger større risiko for å oppleve mobbing, vold og seksuelle overgrep enn andre barn. De er i Norden, og i verden, i større grad utsatt for mobbing enn andre og er oftere involvert i saker med omsorgsovertakelse på grunn av omsorgssvikt og vold i nære relasjoner.⁶¹

I en norsk offentlig utredning av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt, var en av de sentrale sviktsonene at de som jobber med og møter barn til daglig, snakker om barn de er bekymret for, men ikke med dem.⁶² Et annet utvalg fant at barns beste ikke alltid er et grunnleggende hensyn i utformingen av helse- og omsorgstilbudet til barn

59 [Statens folkhälsoinstitut](#), 2011

60 Warming, 2011

61 Montefusco, 2016

62 NOU 2017:12

med utviklingshemming og deres familier. De fant også at flere barn med utviklingshemming ikke får et forsvarlig tilbud i barne- og avlastningsboliger.⁶³

Et av de viktigste virkemidlene for å oppdage at barn har det vanskelig, er å legge til rette for gode samtaler med barnet på en måte som gjør at barnet blir trygt nok til å fortelle. Målet er de kvalitativt gode samtalene der vi får vite hvordan barna har det, og hva de har behov for. Da trengs det både kompetanse og nok tid.

Verktøykasse for medvirkning

Barn og ungdommer har deltatt i arbeidet med å identifisere sentrale fer-digheter og metodeverktøy som er nødvendig for å jobbe med mennesker med funksjonsnedsettelse i Finland. Deltakelsesprosjektet VamO⁶⁴ har hatt som formål å utvikle gode arbeidsmetoder for å styrke og videreutvikle ekspertisen innenfor det sosiale arbeidet i Finlands Handicapservice.⁶⁵

Arbeidsmetodene er utviklet av fagfolk i samarbeid med forskere ved universitetet i Lappland, Rovaniemi og samlet i en [verktøykasse](#) som skal brukes for å høre og involvere barn og unge med funksjonsnedsettelse. Verktøykassen skal sikre at barn og unge med funksjonsnedsettelse blir hørt og får delta i utforming og tilretteleggingen av egne tjenester. Verktøykassen kan brukes av alle som jobber med barn og unge med funksjonsnedsettelse til daglig. Verktøykassen er å finne på nett i [Handbok om funksjonshinderservice](#), en kunnskapsportal for beslutningstakere og ansatte.

Et godt eksempel er [Talking Mats®, samtalsmatta](#). Metoden er utformet for å bidra til samtale og deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse. For å lage en samtalematte trenger du en dørmatte, trykte bilder og en borrelås. Bildene utformes slik at de er tilpasset temaet for samtalen, som fritid, fer-digheter eller bolig, alt etter behov.

Temaet som skal diskuteres, plasseres i midten av matten, og øverst utformes en vurderingsskala som er tilpasset temaet for samtalen, som for eksempel bra til dårlig. Spørsmålene skal være åpne, ikke ledende. Spør for eksempel «Hva synes du om dette?» heller enn «Liker du dette?»

Metoden er utviklet og registrert ved universitetet i Stirling, Skottland. I Finland gir Tikoteekki opplæring i hvordan samtalematten kan anvendes, og Papunet-nettstedet inneholder mer informasjon og eksempler på videoer om hvordan matten kan brukes.

63 Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2020

64 Heini et al., 2019

65 Nordlund-Spiiby et al., 2019

Najorti-ordningen, barnets talsperson

[Najorti-ordningen](#) gir grønlandske barn en «børnebisidder» i møte med myndighetene. Najortis oppgave er å sikre at barn og unge får følge av en voksen når deres sosial- og omsorgssaker skal behandles. Konkret deltar en najorti sammen med et barn i møter med kommunen. Najorti bistår barnet med å få komme til orde og med å få uttalt seg i egen sak. Erfaringer med ordningen så langt har bidratt til at flere barn har fått gjennomslag for å kunne stille større krav til de voksne rundt seg. I ny lov om støtte til barn⁶⁶ er nå kommunene forpliktet til å tilby et barn en najorti når kommunen skal behandle saker om hjelpetiltak i hjemmet. Dette er en ny ordning på Grønland, og den omfatter alle barn, både med og uten funksjonshemninger.

Barnekonsekvensanalyse

I [Familjepolitiskt program för landskapet Åland](#) står det beskrevet hvordan landskapet skal ta i bruk og anvende barnekonsekvensanalyser i sitt arbeid. Landskapsregjeringen har slått fast at forvaltningen skal finne metoder for å innarbeide konsekvensanalysene i relevante beslutningsprosesser. Barnerettighetsperspektivet skal benyttes når man utarbeider budsjettforslag. Det skal tas i betraktning i alle saker som berører barn direkte eller indirekte, og en vurdering av konsekvenser for barn skal gjøres. Redd Barna på Åland har fått støtte for å kunne utvikle og tilby en utdanning for arbeidet med å gjennomføre barnekonsekvensanalyser for kommunesektoren. Opplæringen pågår.

Barnets som informant, forskning på livskvalitet

I [LIFE-DCY-forskningsprosjektet](#)⁶⁷ ved universitetet på Island deltar barn og unge med funksjonsnedsettelse i kartlegging av egen livskvalitet og deltakelse innenfor forskjellige felt.⁶⁸

Forskningsprosjektet LIFE-DCY har to mål. For det første; Barnas livskvalitet (Quality of Life) evalueres på bakgrunn av deres egne og foreldrenes beskrivelser. Det andre målet er å finne fellestrekk, forskjeller og motsetninger i rapporteringen som kan påvirke variasjoner i livskvalitet og deltakelse for barn med funksjonsnedsettelse.

Metodedesignet som ble benyttet, var sammensatte sekvensanalyser. Kort fortalt innebar dette følgende: I fase én av prosjektet, kartleggingsfasen, ble [KIDSCREEN-27](#)-metoden brukt. Kidscreen en anerkjent metode for å innhente barns vurderinger av sin egen livskvalitet på ulike områder. Funnene ble

66 [Inatsisartutlov nr. 20 af 26. juni 2017 om støtte til børn](#)

67 Ólafsdóttir et al., 2019

68 [The LIFE-DCY study team](#)

sammenlignet med foreldrenes vurderinger og vurderinger gjort av barn uten funksjonsnedsettelse og deres foreldre.

Ved å anvende [PEM-CY](#), «participation and environment measures», studerte forskningsteamet deretter de foresattes vurderinger av barnas deltakelse i ulike sosiale settinger. Til sammen 209 barn med funksjonsnedsettelse og deres foreldre, og dessuten 335 barn uten funksjonsnedsettelse og deres foreldre i en kontrollgruppe deltok i kartleggingsfasen.

Siktemålet for fase to var analyse av den kvalitative informasjonen som består av barnas og foreldrenes synspunkter. Det ble gjennomført fjorten case-studier med barn med funksjonsnedsettelse. Fire gruppeintervjuer med unge med funksjonsnedsettelse ble også gjort. Temaet for disse intervjuene var ungdommenes refleksjoner knyttet til barndom og ungdomstid.

Den metodiske tilnærmingen gjorde det mulig å sammenligne funn innen og mellom datasettene, for å avdekke likheter, ulikheter og nøkkelindikatorer for livskvalitet slik de fortolkes av barn med funksjonsnedsettelse, og dessuten hvordan disse temaene henger sammen.

Den teoretiske forståelsen som er lagt til grunn i denne studien, kan bidra til å avdekke ulike sider av barndom og funksjonsnedsettelse som berører kunnskap og makt, i tillegg til å bidra til mer kunnskap om hvordan ideer om barndom og funksjonsnedsettelse blir konstruert. En rekke artikler i prosjektet er publisert, og flere kommer.

Å få bli selvstendig

Ungdommer med funksjonsnedsettelse ønsker som alle andre ungdommer sterkt å bli selvstendige. De ønsker et liv med aktiv samfunns- og yrkesdeltakelse. Mange opplever det motsatte. Følgene blir for mange marginalisering og ensomhet på grunn av uoverkommelige barrierer.

"Ønsket er en mer uavhengig framtid.
Dersom vi kan være trygge på at støtten
fra samfunnet er der, først da begynner du
å tro at du har en sjanse til å leve et godt
og uavhengig liv."

Nordiske ungdomsdelegater

Å gå fra å være ungdom til å bli voksen innebærer å flytte hjemmefra, begynne å studere eller jobbe, skape nye relasjoner og høyere krav til å ta egne beslutninger. Unge med funksjonsnedsettelse har og møter større utfordringer i overgangen til høyere utdanning og i overgang til voksenlivet.⁶⁹ Utfordringer med å finne arbeid, bolig og tilhørighet bidrar til at deres muligheter for å bli selvstendige er dårligere enn for jevnaldrende uten funksjonshindringer. Det er stort behov for et mer velfungerende støtteapparat rundt denne overgangen. Utfordringer i overgangen til høyere utdanning, arbeidsliv og egen bolig

Økt arbeidsdeltakelse har vært et viktig politisk mål i de nordiske landene, likevel deltar svært få i ordinært arbeid.

kommer fram i ungdomsdelegatenes utsagn. Når hindringene stabler seg opp, kan det hele bli uoverkommelig. Undervisningsinstitusjonene beskrives som lite fleksible og lite tilgjengelig. Både utformingen av det fysiske miljøet og behovet for individuell tilpasning av gjennomføring av studier er vanskelig.⁷⁰

I en undersøkelse om arbeidslivsdeltakelse for personer med funksjonsnedsettelse ble det sett på hva som kjennetegner opplæringstilbudet i videregående skole.⁷¹ Forskerne finner at ungdommer med funksjonsnedsettelse i stor grad ikke deltar i ordinær undervisning. Det vanligste tilbudet til elever med utviklingshemming er en kombinasjon av arbeidslivstrening, ADL (hverdagslivstrening) og opplæring i basisferdigheter i fellesfag. Mye tyder på at skolens forventninger til elever med funksjonsnedsettelse påvirkes av hva skolen tror venter ungdommene etter endt skolegang. Dersom skolen forventer at ungdommene som voksne vil være i et kommunalt dagtilbud, kan faglig innhold og forventninger til eleven bli langt lavere enn om skolen forventer at eleven vil jobbe.

Økt arbeidsdeltakelse har vært et viktig politisk mål i de nordiske landene. Likevel deltar svært få i ordinært arbeid. En større studie fra Norge viser at andelen mennesker med utviklingshemming som ikke har aktiviteter på dagtid øker, og at kun et fåtall av personer med utviklingshemming fanges opp av tiltak som skal integrere personer med nedsatt arbeidsevne i ordinært arbeidsliv.⁷²

70 Tidemann et al., 2020
71 Wendelborg et al., 2017
72 Wendelborg & Tøssebro, 2014

En nordisk kvalitativ studie⁷³ kartla hvorvidt artikkel 19, retten til selvstendig liv, i FN-konvensjonen for mennesker med nedsatt funksjonsevne, etterleves. Funnene i studien tyder på at det er behov for betydelige reformer og et skifte mot en rettighetsbasert tilnærming til velferdstjenestene. Bak de nordiske lands omdømme som forløpere i selvstendig bo- og personlig assistanse skjuler det seg fortsatt utfordringer som ikke kan håndteres godt nok uten å gå veien om rettighetsbaserte tjenester. Noen av problemene som løftes fram, er lite fleksible tjenester, dårlig tilgang til informasjon om personlig assistanse og ubalanse i makt. Kontrollen av tjenestene ligger i stor grad hos systemet og fagfolkene.

Å leve et godt og uavhengig liv

[Fountainhúsið](#), Fontenehuset, er en møteplass og et frivillig arbeidsfellesskap for ungdommer og voksne (18–67 år) som har eller har hatt psykiske helseproblemer. På Fountainhúsið på Færøyene kan psykisk syke delta i meningsfulle aktiviteter eller oppgaver. Målet er at flere kan lære noen ferdigheter som kan bidra til at de kan bli helt eller delvis selvforsørgende. Fountainhúsið legger vekt på individets ressurser og muligheter, framfor sykdom eller funksjonshemming. Fontenehusmodellen er både et psykiatrisk rehabiliteringstilbud og et arbeidsrettet lavterskeltiltak.

Fontenehusmodellen er i bruk i flere land i Norden og rundt om i verden. Fontenehus skal drives i tråd med felles internasjonale standarder. Fontenehus bygger på frivillighet og likeverd i arbeid. Husene eies og drives av medlemmene og i respekt for de muligheter hvert enkelt menneske har for å delta.

Fontenehusene jobber etter 37 internasjonale retningslinjer som skal ivareta klubbhusenes hovedprinsipper. Et Fontenehus skal også sertifiseres hvert tredje år, etter en [internasjonal standard](#), jamfør Clubhouse International.

”Vi må snu på hvordan vi ser på hindringer. Det er viktig at samfunnet begynner å betrakte barn og unge med funksjonsnedsettelse som en ressurs og gjør det mulig for oss å være nettopp det, med å gi oss utdanning og jobb.”

Nordiske ungdomsdelegater.

73 Brennan et al., 2018

Noen råd fra ekspertgruppen til arbeid for og med barn og unge:

- **Bygg opp under det enkelte barns styrker.** Skap inklusjon, anerkjennelse og livskvalitet her og nå. Slik fremmer vi deltakelse og bedre livskvalitet for flere barn og unge.
- **Barn trenger tidlig støtte** for å uttrykke sin mening, slik at de lærer at deres stemme også teller. Mange barn med funksjonsnedsettelse forventes ikke å ha egne meninger i førskolen eller skolen.
- **Den viktigste arbeidsmetoden** ligger i hvordan vi tenker når vi skal sikre deltakelse. Vi må søke barnets perspektiv – og stemme. Bare når vi setter barnet i sentrum, kan vi jobbe aktivt med å sikre reell deltakelse og innflytelse.
- **Bidra til økt kunnskap** hos foreldre, personell og myndigheter
 - om hvordan snakke med og om barn med funksjonsnedsettelse
 - om hvordan man tilrettelegger for dialog
 - om hvordan barn skal få sin mening og få oppfylt sin rett til å bli hørt
 - om barns beste vurderinger når barnet har en funksjonsnedsettelse
- **Gi mye støtte og veiledning** til foresatte og nærpåsoner. De har behov for å få mer kompetanse i bruk av ulike metoder for dialog og medvirkning.
- **Forebygg ensomhet.** Ensomhet er skadelig for alle barn, og vennskap er viktig for trivsel og utvikling. Sosialt samvær styrker barnets utvikling, og sosiale nettverk beskytter.
- **Gi støtte til informerte valg.** Tilrettelegging og bistand må tilpasses den enkeltes behov. Barnets kunnskap om eget liv og behov må tas hensyn til. Både foreldre, støttepersoner og lærere trenger mer kunnskap om hvordan man kan se muligheter og ikke begrensninger, og hvordan barnet kan bli tryggere på egne styrker.

Avsluttende betraktninger

Flere må bli hørt, sett og tatt på alvor

Norden er i internasjonal sammenheng langt framme i arbeidet med å etterleve FN-konvensjonene og fører en aktiv og inkluderende velferdspolitik. På tross av dette ser vi at barn og unge med funksjonsnedsettelse ikke sikres tilstrekkelig deltakelse og innflytelse på flere områder.

Barn og unge med funksjonsnedsettelse har ikke like muligheter og vilkår som sine jevnaldrende i barnehagen, på skolen, på fritiden eller i overgangen til et selvstendig voksenliv. Ekspertgruppen bak denne rapporten har vært opptatt av å sette søkelyset på hvordan man kan jobbe bedre på nettopp disse områdene. De har også bidratt med kunnskap om flere av de store utfordringer og hindringer barna og ungdommene møter. I denne rapporten har vi trukket fram forskningsbidrag som beskriver sentrale utfordringer. Dette gir imidlertid ikke et helhetlig bilde av utfordringene på feltet.

Flere av de områdene som foreliggende forskning peker ut som sentrale utfordringer på ulike og viktige områder i barnas liv, bør kartlegges videre. I første rekke bør det vurderes hvordan vi kan jobbe bedre og mer målrettet både nasjonalt og i nordisk sammenheng.

Inkludering og deltakelse er både en prosess og et mål i arbeidet med å sikre at alle barn blir sett, hørt og involvert. Det handler om å møte individets forutsetninger og behov på best mulig måte. Det krever også et samfunn som til enhver tid legger til rette for mangfold og inklusjon.

En hovedutfordring i arbeidet med deltakelse ligger nettopp her, å holde oppmerksomheten på at målet er inkludering og deltakelse for alle. Målet er et Norden der alle barn og unge bli sett og hørt på alle arenaer og i alle sammenhenger.

Ungdomsdelegatene forteller at de altfor ofte opplever å bli overprøvd eller ignorert. De etterspør å bli lyttet mer til, å bli respektert og om å bli bemyndiget i eget liv.

"Det er viktig at unge mennesker blir hørt og tatt på alvor når de snakker. At vi blir oppfattet som mennesker med spesiell kunnskap og erfaring."

"Når du vil gjøre endringer i livet ditt, er det viktig at endringer er mulig. Det må bli lettere å gjøre endringer for å kunne ha innflytelse på eget liv, et uavhengig liv."

Nordiske ungdomsdelegater

Ingen barn og unge skal etterlates

Arbeidet med å sikre deltakelse og inkludering for alle barn og unge forutsetter at vi arbeider kunnskapsbasert. Vi må vite hva som virker. Arbeidet er også en pågående prosess. Det handler om å hele tiden møte det enkelte menneskes forutsetninger og behov på best mulig måte. Det krever også et samfunn som til enhver tid legger til rette for mangfold og inklusjon. Det innebærer at vi må jobbe målrettet for å lykkes.

Framgangsmåten som avgjør om vi får en bærekraftig framtid, er Leaving No Child Behind (LNOB). Løftet om å ikke etterlate noen er selve hjertet i bærekraftsmålene. Hva innebærer så denne visjonen for vårt arbeid for den nordiske barndommen? Hvordan skal vi på best mulig vis jobbe systematisk og målrettet for sosial bærekraft innen ulike sektorer som i barnehage, skole og på viktige sosiale arenaer i idretts-, kultur- og fritidssektoren?

Først og fremst handler det om å fjerne hindringer og ulikheter som undergraver potensialet til det enkelte barn, men også for barne- og ungdomsbefolkningen i Norden som et hele. Til hjelp for arbeidet er FNs redskaper og veiledere nødvendige å ta i bruk, både for å kunne operasjonalisere og for å følge opp forpliktelsene.

Arbeidet omfatter identifisering av hvem det er som blir etterlatt og hvorfor, å identifisere effektive tiltak for å løse grunnleggende årsaker, overvåke og måle framdrift og sikre ansvarlighet for LNOB nasjonalt og i Norden.⁷⁴

⁷⁴ [What does it mean to leave no one behind? A UNDP discussion paper and framework for implementation July 2018](#)

"Beslutningstakere og de som har makt, for eksempel politikere på nasjonalt og lokalt nivå, bør ta mer aktiv del i arbeidet med deltakelse for alle. En systematisk tilnærming er viktig. De bør snakke mer med ungdommene og innhente deres synspunkter."

Nordiske ungdomsdelegater

Forpliktelsen til å arbeide målrettet og systematisk følges opp i det nordiske samarbeidet. I handlingsplanen om nordisk visjon 2030 og i [Nordisk handlingsplan om funksjonshindringer](#) beskrives flere av de nordiske initiativene. Det er blant annet behov for mer nordisk samarbeid om kunnskapsutvikling og analyser, utvikling av kunnskapsbaserte og målrettede innsatser og mer kunnskapsdeling. Samarbeidet skal omfatte flere sektorer, blant andre sivilsamfunnsorganisasjoner, privat sektor, nordiske forskernettverk og ungdomsorganisasjoner.

Barn og unges medvirkning i det nordiske samarbeidet

Arbeidet med å sikre økt deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelser i Norden må bygge på medvirkning. Det vil si at nordiske aktører må involvere barn og unge i både kunnskapsdeling, debatt og metodeutvikling på feltet.

"Vi trenger mer samarbeid mellom ungdomsorganisasjonene for barn og unge med funksjonsnedsettelser. Det er viktig at vi forener oss i Norden, slik kan vi få styrket vår stemme."

Nordiske ungdomsdelegater

Et slikt samarbeid vil inngå som en naturlig del av målet om økt samarbeid om deltakelse for barn og unge i Norden, mellom myndigheter, institusjoner, frivillig sektor og ungdomsorganisasjoner. NORDBUK, barneombudene, Nordens velferdssenter og ideelle organisasjoner er aktuelle aktører i et slik samarbeid.

Innspill fra ungdomsdelegater til hvordan nordisk samarbeid kan bidra til bedre muligheter for flere i framtiden

"Vi trenger mer samarbeid og kontakt mellom landene for unge mennesker. Det er også nødvendig med mer samarbeid om ulike funksjonsnedsettelse på EU-nivå."

"Vi kan få inspirasjon av suksesshistoriene fra andre nordiske land om vi samarbeider mer."

"I dag er det ulikt hvor mye samarbeid som foregår i landene. I Norge er det for eksempel veldig vanlig med sommerleirer. Nesten alle partier holder politiske sommerleirer for unge mennesker. I Finland er det ingen. Hvis vi jobber sammen på organisasjonsnivå om utfordringer med deltakelse, kan vi få til mye, men vi må nok virkelig kjempe for det."

"Det er bra for det nordiske samarbeidet at vi også involverer de baltiske landene slik at de får være med og lære, og omvendt. Estland trodde for eksempel at de nordiske landene lå veldig langt framme, men det viser seg at vi har mange like utfordringer."

"Det kan initieres flere konferanser og programmer for å mobilisere barn og unge med funksjonsnedsettelse i Norden (empowerment)."

Det er viktig å få mer kjennskap til hvilke metoder som bidrar til reell deltakelse.

"Det må gjøres enklere å studere og jobbe i hele Norden for mennesker med funksjonsnedsettelse, ta for eksempel Nordjobb. Det bør blant annet gjøres regelmessig sjekk av hvordan nasjonale systemer integreres med hverandre, er de er overførbare, spesielt når det gjelder utdanning og studier, for å gjøre det lettere for unge mennesker med funksjonsnedsettelse å studere eller jobbe andre steder."

Kunnskap om Nordens arbeid med artikkel 12

Avstanden mellom de muligheter barn med og barn uten funksjonsnedsettelse har, skal reduseres nasjonalt og internasjonalt. For å få til dette trenger vi et kunnskapsbasert og målrettet arbeid om etterlevelsen av artikkel 12. Et nordisk samarbeid vil være et viktig bidrag.

Et nordisk samarbeid om artikkel 12 bør ta utgangspunkt i anbefalingene fra [FN-komiteene til de nordiske landene](#). Arbeidet kan suppleres med en sammenstilling av anbefalinger knyttet til flere relevante artikler i barnekonvensjonen og konvensjonen for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Et systematisk og kunnskapsbasert arbeid kan for eksempel bygge på metoder som er anvendt i arbeidet med eksisterende indekser over konvensjonsoppfølging internasjonalt⁷⁵, eller det kan utvikles egne og avgrensede nordiske oversikter. Etterfølgende analyser av anbefalingene kan brukes til å løfte fram felles utfordringer og danne grunnlag for et metodisk og målrettet nordisk samarbeid.

Overvåking av levekårene for barn og unge i Norden

Vi har per i dag ikke nordiske indikatorer for å overvåke arbeidet med å redusere gapet mellom mulighetene for deltakelse og utvikling for barn og unge med og uten funksjonsnedsettelse. Det er det behov for, for å kunne avdekke om arbeidet vi gjør faktisk bidrar til å bedre vilkårene deres.

Viktigheten av å forbedre tilgangen på data og statistikk om levekårene for mennesker med funksjonsnedsettelse er blitt understreket fra mange hold (bl.a. FN, WHO og EU). På bakgrunn av dette er det innledet [et nordisk samarbeid](#) om å utvikle sammenlignbar statistikk på funksjonshinderområdet. Prosjektet inngår i Nordisk ministerråds handlingsplan for funksjonshindersarbeid, og oppdraget er delegert Nordens velferdssenter og Nordregio.

Nordregio utfører et oppdrag fra NORDBUK om å sammenstille statistikk om barns levekår i Norden. Dette oppdraget omfatter per i dag ikke indikatorer for overvåking av levekårene til barn og unge med funksjonsnedsettelse i Norden.

Systematisk samarbeid om bærekraftig praksis i Norden

Det er behov for å se nærmere på hva slags metoder og praksis vi benytter for å sikre medvirkning og deltakelse, for å avdekke hvilke framgangsmåter som faktisk virker.⁷⁶

Omfang av praksis og metoder for å gi barn og unge med funksjonsnedsettelse mulighet til å delta og utvikle seg er omfattende, og kvaliteten på prak-

sisen varierer.⁷⁷ Det er blant annet viktig å få mer kjennskap til hvilke metoder som bidrar til reell deltakelse, slik at den enkelte opplever å bli både sett og inkludert.

En systematisk kunnskapsutvikling kan bygge på vitenskapelige metoder som for eksempel feltstudier, aksjonsforskning eller case-studier, eller at det gjennomføres systematisk praksisutvikling.⁷⁸ En metode for kartlegging og systematisk kunnskapsutvikling om god praksis er utviklet av VIVE i Danmark. Metoden består av en typologi som er utviklet for å beskrive god (lovende) praksis.⁷⁹ Nordens velferdssenter har brukt typologien i en rapport om tidlig innsats for innvandrerbarn, unge og foreldre i Norden.⁸⁰

77 Kissow & Karlsson, 2018
78 Kissow & Karlsson, 2018, ss. 46, 47
79 Cramer Jensen et al., 2016
80 Määttä & Gärdegård, 2020

Arbeidet med å sikre deltakelse og inkludering for alle barn og unge forutsetter at vi arbeider kunnskapsbasert.

75 F.eks: [KidsrightsIndex](#)
76 Årnason, 2018

Aktører i Norden

Det er mange samfunnsaktører som har ansvar for å bidra til at barnekonvensjonens artikkel 12 etterleves. Nasjonale, regionale og lokale myndigheter skal sikre at konvensjonen etterleves. Sivilsamfunnet og frivillige aktører har også en viktig rolle. De virker på en rekke arenaer som gir barn og unge mulighet til å delta sosialt, utvikle sin kreativitet og få erfaring med demokrati og medborgerskap.

Oversikten som presenteres i dette kapitlet, er ikke uttømmende, men omfatter mange av landenes og Nordens viktigste aktører. Vi beskriver også kort de ulike aktørenes rolle i arbeidet med å sikre deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse. Oversikten er utarbeidet i samråd med den nordiske ekspertgruppen som har fulgt arbeidet.

Nordisk ministerråd

Det nordiske regjeringssamarbeidet har en felles visjon om at Norden må være det beste stedet i verden å vokse opp. [Barn og unge i Norden: – en tverrsektoriell strategi for Nordisk ministerråd 2016–2022](#) omfatter alle barn og unge i Norden 0–25 år. Strategiens innsatsområder er:

- Sterk støtte til og inkludering av utsatte barn og ungdommer
- Fortsatt samarbeid med og støtte til sivilsamfunnet
- Forbedret kunnskapsdeling og kompetansehevende tiltak

For å sikre at deltakelse fra barn og ungdommer gjennomføres på en måte som ivaretar barn og unges rettigheter, er det utviklet et prinsippnotat som ligger til grunn for alle nordiske virksomheter; [Når Nordisk ministerråd involverer barn og unge i sitt arbeid: Prinsipper og innstilling](#). Notatet skal benyttes for å sikre at arbeidet skjer ut fra en rekke veiledende prinsipper, med et felles minimumsnivå for barn og unges involvering, og framfor alt på en måte som beskytter og verner barn og unges sikkerhet.

Innspill fra ungdomsdelegater, aktører som må bidra mer

"Lokalsamfunnet og kommunene har en viktig rolle i arbeidet med å sikre inkludering. De må samarbeide mer for å sikre at alle tjenester er mer universelle. Spesielt i nettverket rundt skoler og fritidsaktiviteter."

"Fritidsaktiviteter er så viktig. Det må være møteplasser der både funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede ungdommer kan møtes. Disse møteplassene må være mer tilgjengelige."

"Regjeringer bør se til at det ansettes flere mennesker med funksjonsnedsettelse. Universell utforming er avgjørende for at dette skal skje. Regjeringene bør også holdes mer ansvarlige for tjenestene som tilbys av lokale myndigheter og kommuner. Folk bør få samme tjenester, støtte og rettigheter uavhengig av hvor de bor."

"Beslutningstakere bør snakke mer med ungdommer og innhente deres synspunkter."

"Flere funksjonshemmede politikere må engasjere seg og bli involvert i arbeidet med deltakelse, også på kommunenivå."

"Lokalsamfunnet er en viktig aktør fordi både foreldre, barn og unge trenger et støttesystem lokalt og et samfunn som er villig til å være inkluderende."

"Lærerne bør være mer oppmuntrende og invitere elever og foreldrene til å samarbeide, og sørge for å inkludere elever med funksjonsnedsettelse i alle aktiviteter, inkludert aktiviteter etter skoletid. De må forstå at barna kan delta sosialt og involveres mer."

"Lærerutdanning er viktig. Lærere bør kunne mer om inkluderende opplæringsmetoder. Lærerhjelp/assistent på skolen trenger også opplæring. Og de bør ha en grad/utdanning innen feltet."

"Det er viktig at assistenter lar elever/studenter være selvstendige. Assistenter må ikke ta over, de må forstå sin rolle og ikke gripe inn sosialt. Eleven trenger å ha den sosiale plassen mer for seg selv og for å være seg selv. Assistenten er ikke elevens venn."

"Mediene bør være mer aktive i å skildre mangfold og mennesker med funksjonshemminger. Journalister bør trenes i hvordan de kan skildre, snakke med og om barn og unge med funksjonsnedsettelse. Mediene må for eksempel unngå fallgruver som å framstille funksjonshemmede som 'spesielle'."

og 'helter'. Det fremmer verken inkludering eller likestilling."

"Dpos [Disabled people's organizations] er viktige aktører, de tilbyr nettverk og er et støttesystem som viser andre at de ikke er alene."

"Det er vanskelig å få noen konkrete resultater i samarbeid med andre samfunnsaktører som blant annet med barneombudene. Det oppstår ofte usikkerhet rundt målgruppen barn og unge, da om barn med funksjonsnedsettelse også egentlig er representert."

"Foreldre er en viktig aktør. De trenger mer støtte. De står ofte så alene. De bør for eksempel bli opplært i når de skal gi slipp, slik at barnet kan få være mer selvstendig og ta egne beslutninger"

"Nordens velferdssenter er en viktig aktør. De kan bidra til å fremme mobilitet og hvordan man kan påvirke mobilitet i Norden. Det bør utvikles et veikart over hvordan man kan ta et [studie-]semester i utlandet, og en nettportal med informasjon om tilgjengelighet."

NORDBUK

[Nordisk barne- og ungdomskomiteé](#) er Ministerrådets rådgivende og koordinerende organ når gjelder saker knyttet til nordisk og internasjonal barne- og ungdomspolitik. Komiteen består av både representanter for myndigheter og ungdomsorganisasjoner fra Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige og dessuten myndighetsrepresentanter fra Færøyene, Grønland og Åland.

NORDBUKs oppdrag er å samle og spre kunnskap om barn og unges levekår i Norden. De skal fremme integrasjon av barne- og ungdomsspørsmål i Nordisk ministerråd og støtte barn og unges organisering og deltakelse i demokratiske prosesser.

NORDBUK forvalter et program, NORDEN 0–30, som tildeler midler til prosjekter og som administreres av [Nordisk kulturkontakt](#). Programmet støtter opp om barn og unges egne prosjekter og organisering. Formålet er å styrke deres innflytelse og deltakelse i politiske, kulturelle og sosiale aktiviteter. Målgruppen er ungdommer opptil 30 år.

Samarbeidsministrene i Ministerrådet

[MR-SAM](#) har ansvaret for den overordnede politiske styringen av det nordiske samarbeidet. Det meste av det konkrete barne- og ungdomsarbeidet i Nordisk ministerråd foregår i de forskjellige politiske sektorene som kultur, sosial- og helse spørsmål, arbeidsliv, likestilling, utdanning og regionalpolitikk. Styringen av den tverrsektorielle strategien for barn og unge i Norden skjer gjennom NORDBUK som har i oppgave å følge opp implementeringen av strategien.

Rådet for nordisk samarbeid om funksjonshinder [Funksjonshinderrådet](#) er et rådgivende organ for Nordisk ministerråd. Medlemmene i rådet er utpekt av regjeringer og funksjonshinderorganisasjoner fra hele den nordiske regionen. Rådet arbeider tverrsektorielt.

[Nordisk ministerråds handlingsplan om funksjonshinder 2018–2022](#), har tre satsningsområder:

1. **Menneskerettigheter.** Støtte og styrke arbeidet med nasjonal gjennomføring og overvåking av FNs konvensjon om rettigheter for personer med funksjonsnedsettelse.
1. **Bærekraftig utvikling.** Gjennom universell utforming av ulike miljøer styrke inkludering, fremme likestilling og motvirke diskriminering av personer med funksjonsnedsettelse i alle deler av det nordiske samfunnet gjennom strategisk integrering av perspektivet om hindringer for personer med funksjonsnedsettelse i arbeidet for bærekraftig utvikling.
1. **Fri bevegelse.** Å fremme fri bevegelse og fjerne grensehindre som rammer personer med funksjonsnedsettelse spesielt.

Nordens velferdssenter

[Nordens velferdssenter](#) er en institusjon innenfor Nordisk ministerråds sosial- og helsesektor. Vårt oppdrag er å bidra til mer kunnskap og samarbeid om både politiske og praktiske forbedringer nasjonalt, regionalt og lokalt i de fem nordiske landene, i tillegg til de selvstyrte områdene Åland, Grønland og Færøyene.

Nordens velferdssenter skal bidra til videreutviklingen av velferdstiltak i Norden. Barn og unges oppvekst og levekår er en sentral del av vårt arbeid. Vi skal i tråd med Ministerrådets strategi for barn og unge i Norden integrere et barnerettighets- og ungdomsperspektiv i vårt arbeid, og dermed i høyere grad belyse og ta hensyn til barn og unges egne stemmer.

Nordens velferdssenter er sekretariat for Rådet for nordisk samarbeid om funksjonshinder (funksjonshinderrådet).

Vi forvalter en støtteordning for NMR på om lag én og en halv million kroner. Midlene deles ut årlig til organisasjoner som jobber med funksjonshinder i Norden, til samarbeid, prosjekter og felles aktiviteter.

Vi løfter fram eksempler på vellykkede integreringsprosjekter og driver et prosjekt som løfter fram tidlige innsatser for nyankomne barn, unge og deres familier. Vårt [nettsted integrasjon Norden](#) er utviklet for lette koordinering mellom statlige myndigheter, kommuner, ideelle organisasjoner og departement om integrering og innvandring. Nordens velferdssenter leder prosjektet i samarbeid med Nordregio.

Vi har en egen døvblindvirksomhet med ansvaret nordisk samarbeide om økt kunnskaps- og kompetanseutvikling.

Nordregio

[Nordregio](#) formidler og utarbeider fakta og statistikk om Norden og de nordiske landene. De utgir blant annet [State of The Nordic Region](#), med fakta og tall som viser den nåværende situasjonen innenfor sentrale sosioøkonomiske sektorer som demografi, herunder fakta om barn og unge, arbeidsliv og økonomi.

Nordisk statistiksamarbeid om barn og unges levekår

NORDBUK har gitt Nordregio i oppdrag å utarbeide sammenstillende statistikk om barns levekår i Norden. Oppdraget inngår i Nordisk ministerråds strategi for barn og unge. Statistikken vil gjøre det mulig å overvåke utviklingen i barnebefolkningen systematisk og over tid.

Nordens velferdssenter og Nordregio har innledet et samarbeid om å foreslå indikatorer for å overvåke oppfølgingen av CRPD och Agenda 2030 i Norden. Prosjektet er en oppfølging av Nordisk ministerråds handlingsplan om funksjonshindringer. Institusjonene la i desember 2020 fram et forslag med et antall indikatorer og arbeidsmetoder for å følge utviklingen på nordisk nivå

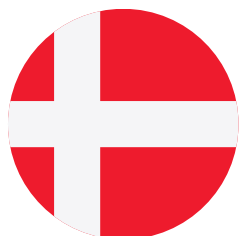
Like muligheter for utvikling og deltakelse for alle barn og unge er en forutsetning for et bærekraftig Norden.

fram til 2030. Aktiviteter og resultater presenteres på [Nordens velferdssenters](#) nettsider. I rapporten beskrives også den nasjonale statistikken som er tilgjengelig for en rekke prioriterte områder for mennesker med funksjonsnedsettelse.

Barneombudene i Norden

Barneombudene har helt fra starten av vært i front for å gi barn og unge ytringsfrihet og er deres offentlige stemme. Ved etableringen av barneombudene fikk de pålegg om å følge med på landenes praksis i å følge opp FNs konvensjon om barns rettigheter. Barneombudene har et uformelt nordisk samarbeid og årlige møter.

- Danmark: [Børnerådet](#)
- Norge: [Barneombudet](#)
- Sverige: [Barnombudsmannen](#)
- Finland: [Barnombudsmannen](#)
- Island: [Umboðsmaður barna](#)
- Åland: [Barnombudsman](#)
- Grønland: [MIO](#)
- Færøyene: [Umboðsmaðurin](#)

DE NORDISKE LANDENE, FÆRØYENE, GRØNLAND OG ÅLAND

Danmark

Myndigheter og departement

[Social- og Indenrigsministeriet](#) koordinerer funksjonshinderpolitikken og har ansvar for blant annet familiepolitikken, utsatte barn og unge og frivillighetspolitikken. [Departementet bidrar til og deltar i den delen av FN-samarbeidet som gjelder sosiale spørsmål](#), herunder barnekonvensjonen og konvensjonen om rettigheten til mennesker med funksjonsnedsettelse.

[Social- og Indenrigsministeriets Benchmarkingenhed](#) er en selvstendig og uavhengig enhet under departementet som utarbeider benchmarking-analyser av kommunene og regionenes oppgaveløsning. Formålet er å fremme forbedringspotensialer og god praksis.

[Socialstyrelsen](#) har ansvar for å utvikle et godt kunnskapsgrunnlag og veiledning til myndigheter, kommuner og andre som tilbyr sosial støtte og tjenester til innbyggere med funksjonsnedsettelse. De har tett kontakt og dialog med relevante organisasjoner på området om tiltak, innsatser og kunnskapsutvikling. I utvikling av hjelpemidler samarbeider styrelsen med bransjeforeninger, og de står i spissen for [Rådet for tryghedsskabende velfærdsteknologi](#).

[Den nationale videns- og specialrådgivningsorganisation](#), VISO, er en myndighet under Socialstyrelsen. De er en kunnskapsaktør, ekspert og rådgiver for kommuner, innbyggere og regionale og private aktører.

[Ankestyrelsen](#) fører tilsyn med at kommuner og regioner overholder reglene for offentlige myndigheter om sysselsetting og sosiale saker. De behandler klager om blant annet spesialundervisning, diskriminering, funksjonshemming mv.

[Taskforce – Handicap for funksjonshemming](#), tilbyr kommunene korte formidlings- og læringskurs og regionale temadager som gir kunnskap og innsikt i et spesifikt tema. Hensikten med samarbeidet er å styrke kommuners saksbehandling på funksjonshemmingen for både barn og voksne.

[Institut for Menneskerettigheder](#) skal fremme og ivareta menneskerettigheter og likebehandling i Danmark og i utlandet. Når det gjelder funksjonshinder, skal instituttet fremme og overvåke gjennomføringen av FN-konvensjonen om mennesker med nedsatt funksjonsevne.

[Børnerådet](#) er et statlig råd som skal bidra til å sikre barn og unges rettigheter. Rådet skal løfte fram aktuelle spørsmål til debatt og tale barnets sak i det offentlige ordskiftet.

98 kommuner og 5 regioner

[Kommunernes Landsforening](#), KL, er en interesseorganisasjon for kommunestyrene. De jobber for at kommunene skal ha gode rammer for å prioritere velferd og økonomi og for å utvikle kommunen lokalt.

Kommuner tilbys hjelp fra Socialstyrelsen og [Børns Vilkår](#) til å utvikle [metoder for å involvere barn og unge behandling av egne saker](#). Børns Vilkår er en frivillig organisasjon som arbeider for å fremme barns rettigheter og levekår. De tilbyr rådgiving til barn, pårørende og fagfolk som arbeider med barn og familier.

Alle elever i folkeskolen har [rett til å danne et elevråd](#), dersom skolen har minst fem klassetrinn. Dersom ikke elevene danner et elevråd selv, skal skolens ledelse oppfordre dem til å gjøre det.

Sivilsamfunn

[Sammenslutningen af Unge Med Handicap](#) er en paraplyorganisasjon for organisasjoner for og med ungdommer med funksjonsnedsettelse. De har om lag 4000 medlemmer med alle former for funksjonsnedsettelse, fordelt på 12 [medlemsorganisasjoner](#).

[Dansk ungdoms fællesråd](#) er en paraply- og interesseorganisasjon for 78 samfunnsengasjerte barne- og ungdomsorganisasjoner. Speidere, studentorganisasjonene, elevorganisasjonene, kirkelige foreninger, miljøorganisasjoner og de politiske ungdomspartiene er blant medlemmene.

[Danske Handicaporganisationer](#) er landets paraplyorganisasjon for funksjonshinderorganisasjoner. De arbeider nasjonalt og lokalt for å sikre god politisk dialog og mer kunnskap. De er også aktive i dansk utviklingssamarbeid, med å spre arbeid og kunnskap om FN-konvensjonen og verdensmålene. De organiserer 35 [medlemsorganisasjoner](#) og dekker alle typer funksjonsnedsettelse. For eksempel ADHD-foreningen, Landsforeningen Autisme, CP Danmark, Muskel-svindfonden.

[Det Centrale Handicapråd](#) er funksjonshinderorganisasjonenes nasjonale samråd med regjeringen. De overvåker hvordan Danmark lever opp til sine forpliktelser i henhold til barnekonvensjonen og FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne. De gir råd til politikere, myndigheter og andre interessenter.

[Udviklingshæmmedes Landsforbund](#) er mennesker med funksjonsnedsettelse og utviklingshemnings egen organisasjon. De arbeider for å fremme medlemmenes selvråderett og medbestemmelse.

[Frivilligrådet](#) gir råd til sosialministeren og Folketinget i spørsmål om frivillig sektors rolle. Rådets formål er å bidra til offentlig debatt om frivillig sektors rolle i utviklingen av velferdssamfunnet. De samarbeider med [Center for Frivilligt Socialt Arbejde](#), som er et nasjonalt og frivillig kunnskaps- og analysesenter og et talerør for sosialt vanskeligstilte.

[Kofoeds Skole](#) gir hjelp til selvhjelp. De tilbyr arbeidsledige og sosialt utsatte mennesker utdanning, støtte og tilbud om en aktiv hverdag.

Forskning og statistikk

[Danmarks statistik](#)

[Handicapbarometeren](#)

[Dansk menneskerettsinstitut](#)

[Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd](#)

[Roskilde Universitet, Research Centre for Life with a Mobility Disability](#)

[UC Syd, inkludering og ekskludering](#)

[Videnscenter om Handicap](#)

[Ålborg Universitet, Autisme, ADHD, Psykiatri](#)

[Aarhus Universitet, Danmarks Institut for Utdannelse og Pædagogik](#)

Finland

Myndigheter og departement

[Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö](#), Social - och hälsovårdsministeriet, er ansvarlig for å samordne politikken for mennesker med funksjonsnedsettelse

[Opetus- ja kulttuuriministeriö](#), Undervisnings- og kulturministeriet, har blant annet ansvar for forskning, utdanning og småbarnspedagogikk, kunst, kultur og ungdomsarbeid.

[Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos](#), THL, Institutet för hälsa och välfärd, kartlegger og overvåker befolkningens velferd og helse og utvikler helsefremmede tiltak. På bakgrunn av sitt forsknings- og utviklingsarbeid tilbyr de kompetanse og løsninger som beslutningstakere i staten, kommuner og landskap, aktører i sosial- og helsevesen, forskere og innbyggere anvender i sitt helsefremmede arbeid. THL er en uavhengig ekspert i Sosial- og helsedepartementet. I tillegg til en enhet som jobber med barn og unge på THL, er det også et team kalt Funktionshinder i samhället, de jobber med spørsmål knyttet mennesker med funksjonsnedsettelse i alle aldre.

[Valvira – Sosiaali- ja terveystieteiden lupa- ja valvontavirasto](#), Tillstånds- og tilsynsverket för social- och hälsovården, ligger under under sosial- og helsedepartementet. Valvira overvåker aktivitetene innen sosialomsorgen nasjonalt og fører tilsyn med de regionale myndighetene. Formålet er å skape en enhetlig lisens-, styrings- og tilsynspraksis i hele landet.

[Aluehallintovirasto](#), Regionförvaltningsverket, er en regional kontroll-, tillatelses- og tilsynsmyndighet for sosial velferd. Denne myndigheten fører tilsyn med både kommunale og private sosiale-, helse- og omsorgstjenester.

[Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta](#), VANE, Delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, er det statlige sa-

mordningsorganet for implementering av FNs konvensjon om rettighetene for mennesker med nedsatt funksjonsevne og politikken på området. I VANE sitter representanter for funksjonshinderorganisasjoner, arbeidsmarkedsorganisasjoner og departement.

[Kansallinen ihmisoikeusinstituutio](#), Nationella människorättsinstitutionen, omfatter Människorättscentrets människorättsdelegation, Riksdagens justitieombudsman og Människorättscentret. Alle aktørene er uavhengige og selvstendige. [Ihmisoikeuskeskuksen ihmisoikeusvaltuuskunta](#), Människorättscentrets människorättsdelegation, er et nasjonalt samarbeidsorgan. Delegasjonen består av 20–30 sakkyndige på ulike felt. [Ihmisoikeuskeskus](#), Människorättscentret, er et uavhengig ekspertorgan som overvåker implementeringen og oppfølgingen av internasjonale menneskerettighetskonvensjoner i Finland. Oppgavene inkluderer informasjon, utdanning og forskning. [Eduskunnan oikeusasiamies](#), Riksdagens justitieombudsman, overvåker myndighetenes aktiviteter og sikrer at grunnleggende menneskerettigheter overholdes. Ombudsmannen gjør undersøkelser på grunnlag av klager og utfører inspeksjoner ved ulike institusjoner på eget initiativ.

[Lapsiasiavaltuutettu](#), Barnombudsmannen, er en selvstendig og uavhengig myndighet. Ombudet overvåker hvorvidt barnas rettigheter etterleveres av samfunnets beslutningstakere og i lovgivningen.

[Yhdenvertaisuusvaltuutettu](#), Diskrimineringsombudsmannen, er en uavhengig myndighet med ansvar for diskrimineringsloven og diskrimineringsnemnden.

[Tasa-arvovaltuutettu](#), Jämställdhetsombudsmannen, overvåker loven om likestilling mellom kvinner og menn.

[Tillegangshetsombud/Handikappombudsman](#) er en ikke lovpålagt oppgave, derfor kan det variere forskjellige steder hvordan det er blitt arrangert. I mange kommuner er representanter for funksjonshemmede og tilgjengelighetsrepresentanter slått sammen til én enhet. [Vammais- ja kehitysvammapalvelut](#), kommunenes handikappservice/funksjonshinderservice, er kommunal og har som oppgave å tilby tjenester for mennesker med nedsatt funksjonsevne.

310 kommuner, 18 landskapsforbund og Åland som er selvstyrt

[Kuntaliitto](#), Kommunförbundet, er kommunesektorens interesseforbund og utviklingspartner. De tilbyr ekspert- og informasjonstjenester. Regionforeningene, helsevesenet og kommunalt tilknyttede selskaper er også omfattet av virksomheten.

[Ungdomsråd](#) eller tilsvarende deltakelsesorgan for ungdoms skal finnes i alle kommuner (Kommunallag 410/2015). Delaktighet og demokrati for skolebarn i f.eks. Finland tilbys via elevkårsverksamheten, [Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen, Finland \(2014\)](#). Andre aktiviteter er «stødelevs- og fadderverksamhet» og engasjement i frivillig arbeid.

[NUVA](#), Finlands Ungdomsfullmäktiges Förbund rf, er et utdannings-, kommunikasjons- og interesseorgan for alle ungdomsråd.

[Erityishuoltopiirit](#), Specialomsorgsdistrikten, er ansvarlige for tilrettelagt omsorg for mennesker med intellektuelle funksjonsnedsettelse. Kommunene tilrettelegger vanligvis nødvendige tjenester via de respektive spesialomsorgsdistrikt.

Sivilsamfunn

[Allianssi](#), Ungdomssektorns takorganisation i Finland Allians, er paraplyorganisasjonen for den finske ungdomssektoren og omfatter mer enn 130 nasjonale ungdoms- eller utdanningsorganisasjoner.

[Vammaisfoorumi ry](#), Handikappforum, er en paraplyorganisasjon for 30 funksjonshinderorganisasjoner i nasjonalt og internasjonalt samarbeid, først og fremst i Europeiska handikappforumet.

[KVANK](#), Delegationen för boende för personer med utvecklingsstörning, er et samarbeidsnettverk for organisasjoner som arbeider for personer med funksjonsnedsettelse og deres pårørende, og for aktører i offentlig sektor. Delegationen fremmer implementeringen av FNs rettigheter for mennesker med nedsatt funksjonsevne.

[ETENE](#), Riksomfattande etiska delegationen inom social- och hälsovården, har som oppgave å behandle etiske spørsmål innen helse- og sosialsektoren. De tar initiativ, fremmer uttalelser, gir eksperthjelp, reiser samfunnsdebatter og formidler informasjon om nasjonale og internasjonale etiske spørsmål.

[SOSTE](#) er en riksomfattende paraplyorganisasjon for om lag 200 sosial-, helse- og omsorgsorganisasjoner og et titall andre samarbeidsorganisasjoner.

De finlandssvenske interesseorganisasjonene på funksjonshinderområdet har to ulike paraplyorganisasjoner:

[SAMS](#) – Samarbetsförbundet för funktionshinder er en paraplyorganisasjon med flere medlemsorganisasjoner som omfatter virksomhet for barn, ungdom og familier. Blant medlemsorganisasjonen i SAMS inngår blant andre [FDUV](#) som er en interesseorganisasjon for svenskspråklige med intellektuelle funksjonsnedsettelse og [Svenska hörsselförbundet](#).

[Medlemsförbund](#) innen paraplyen [FMA Funktionshinder med ansvar](#), er blant andre finlandssvenske tegnspråklige.

Finlandssvenske aktører: [Valteri Skilla](#) (Valteriskolan Skilla), [Folkhälsan](#), [Barnavårdsföreningen](#), [Lärum](#).

I den finske Handboken om funktionshinderservice finns en sida [Vammaisalan järjestöt - Organisationer inom funktionshinderområdet](#) med oversikt over alle organisasjoner på området i Finland.

[Vammaisperheyhdistys](#), Jaatinen ry, er en forening for familier med barn og unge med funksjonsnedsettelse.

[Erilaisten oppijoiden liitto](#) er et forbund med 14 medlemsforeninger.

[Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekki](#) er et senter for informasjonsteknologi og alternativ og erstatningskommunikasjon.

[Mannerheimin lastensuojeluliitto](#), Mannerheims barnskyddförbund, er en organisasjon som er åpen for alle. Formålet er å fremme trivsel for barnet og familien, øke respekten for barndommen og bidra til at barnets synspunkter blir vektlagt i beslutninger som angår det.

[Väestöliitto](#), Befolkningsförbundet, er en organisasjon innen sosial- og helsebransjen. De tilbyr tjenester og gjør forskning på områder som familie-, befolknings- og reproduktiv helse. De publiserer blant annet Familjebarmetern.

[Barnavårdsföreningen](#) er en nasjonal ideell barnevernsorganisasjon. Foreningen har et barnehjem, flere barnehager og ettermiddagsaktiviteter for skoleelever. De tilbyr støtte og råd til barn og familier som opplever utfordringer i hverdagen.

Forskning og statistikk

[Tilastokeskus](#), Statistiskentralen

[Suomen vammaistutkimuksen seura](#) – VATU, Sällskapet för handikappforskning

[Professorat på funktionshinderforskning](#)

Færøyene

Myndigheter og departement

[Almannamálaráðið](#), Sosialdepartementet, har ansvar på sosial-, familie-, bosteds- og likestillingsområdet. De har ansvar for koordineringen av handikappolitikken og implementeringen av FNs konvensjon om rettighetene for mennesker med nedsatt funksjonsevne.

[Heilsumálaráðið](#), Helsedepartementet, har ansvar for helsepolitikk, forebyggende tiltak og forskning på helseområdet.

[Uttanríkis- og Mentamálaráðið](#), Utenriks- og kulturdepartementet, har i tillegg til ansvaret for utenrikspolitikken også ansvar for utdanning, forskning og kultur. Til dette ansvarsområdet ligger daginstitusjoner, folkeskole, ungdomsskole, universitetet, idrett, frivillig arbeid og tv og radio.

[Almannaverkið](#), Institutt for sosiale tjenester, tilbyr hjelp og rådgivning. De står for ytelser, herunder omsorg for et barn med funksjonsnedsettelse eller langvarig sykdom og rådgivning om individuelle rettigheter.

[Famíljufyrísitingin](#) er administrasjon på familieområdet som forvalter tjenestetilbudet og gir råd om familie- og personrettslige spørsmål. Famíljufyrísitingin ligger under sosialdepartementet.

[Barnaumboðsmaðurin](#), barneombudsmannen, fører tilsyn med om myndigheter og institusjoner, lytter til barn og unges synspunkter og at deres rettigheter blir respektert. Ombudet kan uoppfordret ta opp saker dersom de mistenker at barns rettigheter ikke blir respektert.

[Barnaverndarstovan](#) er inndelt i åtte områder, med hver sin barnevernstjeneste.

[Sernám](#) har ansvar for å koordinere spesialpedagogiske tilbud og rådgivning til foreldre, institusjoner og skoler som arbeider med barn og unge. Sernám

bevilger spesialpedagogisk rådgivning og støtte og har som formål at alle barn og unge 0–18 år kan styrkes sosialt, kroppslig, personlig, språklig og kognitivt. Fagpersonalet har kunnskap om tale og hørsel, fysio- og ergoterapi, pedagogikk og psykologi. De arbeider forebyggende med utredning og behandling.

[Barna- og ungdomspsykiatriin](#) er barne- og ungdomspsykiatrien, underlagt sykehussektoren. De har ansvar for å gi verdig, rask og sammenhengende diagnostikk, behandling, omsorg, helserådgivning og rehabilitering i samarbeid med barn, unge og deres familier.

29 kommunur og 6 syssler

[Kommunufelagið](#), Kommunenes sammenslutning, ivaretar kommunenes interesser og koordinerer deres arbeid. På Færøyene er det til sammen 124 bygder og byer fordelt i 29 kommuner, alle er medlem i Kommunufelagið. De gir råd og veiledning til kommunepolitikere og kommuneansatte. Kommunene har ansvar for barn og unges levekår, barne- og ungdomspolitikken, institusjoner for barn og fritidsordninger.

Sivilsamfunn

[MEGD](#) er paraplyen på handikapområdet med 24 medlemsorganisasjoner. MEGD arbeider overordnet med handikappolitiske spørsmål og utfordringer, med utgangspunkt i FNs konvensjon om rettighetene for mennesker med nedsett funksjonsevne. Medlemsorganisasjonene organiserer om lag 3000 medlemmer fordelt på 24 [medlemsorganisasjoner](#).

[Barnabati](#) arbeider med barns rettigheter, med utgangspunkt i barnekonvensjonen. De arbeider for å bedre barn og unges oppvekst- og levekår. Formålet er at alle barn skal ha lik rett til å utvikle seg og få den støtte og omsorg de har krav på. Barnabati gir informasjon, veileder og gir konkrete råd til barn og unge, [Tú og eg ráðgevingin](#), blant annet for å bygge barn og unges selvilde. De tilbyr mentorhjelp, [Mentorskipan](#), for ungdom. En mentor er en frivillig voksen som ikke har glemt hvordan det er å være ung.

[Føroya Ungdómsráð](#) er en paraplyorganisasjon for barn og unge. Den representerer om lag 4000 barn og unge under 30 år, fra 51 lokalsamfunn. De tilbyr for eksempel barn og unge en rekke fritidsaktiviteter; drama, musikk, færøysk dans, korsang, politisk ungdomspolitikk, menneskerettigheter, barneleir og speidere. De tar opp spørsmål som angår unge mennesker, og oppfordrer unge til å delta aktivt og til å påvirke samfunnet i samarbeid med myndighetene.

[Spyr meg](#) er en interesseforening under Javni, som arbeider for at mennesker med psykiske funksjonshemninger skal få en uavhengig stemme basert på be-

grepet «independent living». Organisasjonen [Javni](#) arbeider for like rettigheter i alle kulturer i det færøyske samfunnet.

[SSP-samstarv](#) er et tverrfaglig samarbeid mellom skole, sosiale tjenester og politiet om å fremme trivsel blant barn og unge, 0–18 år. SSP forebygger kriminalitet og samarbeider med Barnaverndarstovan, som er tilknyttet hver sin barneverntjeneste.

[Gigni, heilsufrøði til børn og ung](#) har som oppgave å fremme barn og unges (0–18 år) helse. På barneskoler blir alle elever undersøkt årlig, hvor de gjennom diskusjoner får rådgivning og veiledning og blir undervist i helse, utvikling og velvære. De gir råd til elever, foreldre og lærere.

Grønland

Myndigheter og departement

[Naalakkersuisut](#), den grønlandske regjeringen, er pålagt av [Inatsisartut](#), det grønlandske folkevalgte parlamentet på Grønland, arbeidet med å utvikle en handlingsplan⁸¹ for etterlevelse av barnekonvensjonen. Inatsisartut har også pålagt Naalakkersuisut å utarbeide en [handlingsplan](#) for oppfølging FN-konvensjonen om mennesker med nedsatt funksjonsevne i løpet av 2022.

[Isumaginninnermut, Ilaqutariinnut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfik](#), Departementet for sosiale anliggender og justisområdet, samordner funksjonshinderpolitikken på Grønland.

[Inatsisartut ombudsmandiat](#), ombudsmanden for Inatsisartut, holder øye med at selvstyret og kommunene overholder loven. Kontoret har egne kontaktpersoner for barn.

Tilioq, [Handicaptalsmandsinstitutionen](#), er en rettighetsinstitusjon som arbeider for å sikre og fremme rettighetene for mennesker med funksjonsnedsettelse. Tilioq er en politisk uavhengig institusjon under Grønlands selvstyre. Tilioq består av en talsperson for personer med funksjonsnedsettelse og et sekretariat på tre medarbeidere. Handicaptalsmanden leder sekretariatet og er ansatt og utpekt av den grønlandske regjeringen.

[Meeqqat illersuisuat](#), MIO, er en nasjonal barnerettighetsinstitusjon som jobber for barns rettigheter. MIO består av en talsperson for barn, Børnetalsmannen som leder et sekretariat med seks faste ansatte. Børnetalsmannen er ansatt av den grønlandske regjeringen og fungerer som barnas talsperson for en periode på tre år. For å bistå barnetalsmannen er det nedsatt et barneråd som skal

hjelpe barnetalsmannen i å utvikle strategier på barnas felt.

[Inuusuttut inatsisartui](#), Ungdomsparlamentet, organiseres av Bureau of Inatsisartut. Formålet med ungdomsparlamentet er å gi ungdommer mellom 18 og 24 mulighet til å lære om og praktisere demokratiske prosesser. Deltakerne blir valgt av Byrådet for Inatsisartut ut fra noen fastsatte kriterier.

MISI er en kommunal psykologisk pedagogisk rådgivningsenhet for foreldre og fagfolk om alle barn 0–18 år, med vekt på barn med særlige behov.

[Pissassarfik](#) er et landsdekkende handikapsenter som ligger under [Styrelsen for Forebyggelse og Sociale Forhold](#). Mennesker med funksjonsnedsettelse i alle aldre kan søke gjennom kommunene om å få komme til senteret. Her kan mennesker med funksjonsnedsettelse motta habilitering og rehabilitering under tilrettelagte forløp. Behandlingen går først og fremst ut på å bidra til at den enkelte blir mer selvhjulpne, og til økt livskvalitet.

5 Kommuner; Kommuneqarfik Sermersooq, Kommune Kujalleq, Qeqqata Kommunia, Kommune Qeqertalik og Avannaata Kommunia.

Sivilsamfunn

[Sorlak](#) er et fellesråd for barne- og ungdomsorganisasjonene på Grønland. Sorlak var den første barne- og ungdomsorganisasjonen på Grønland og arbeider blant annet med å fremme barns rettigheter og styrke deres muligheter for deltakelse og innflytelse.

[Kalaallit Meerartaat, Foreningen Grønlandske Børn](#), arbeider i prosjekter for at barn og unge skal ha en trygg barndom, få mulighet til utdanning og for at barn og unge på Grønland blir involvert og hørt i saker som angår dem. Der er en rekke organisasjoner for barn på Grønland, men ingen som har søkelys på barn med funksjonsnedsettelse. Her er lenke til noen organisasjoner som arbeider med barn:

- [Kalaallit Røde Korsiat](#)
- [Red Barnet Grønland](#)
- [UNICEF i Grønland](#)
- [Børnerådets organisation](#)

[Nunatsinni Inuit Innarluutillit Kattuffiat](#), NIIK og Kalaallit Nunaanni Innarluutillit Piginnaanikitsut Kattuffiat, KNIPK er to landsdekkende paraplyorganisasjoner for funksjonsnedsatte. En samlet nettside med oversikt over foreninger for funksjonsnedsettelse finnes på [Tilioqs hjemmeside](#).

Grønlands råd for menneskerettigheter representerer en rekke organisasjoner

og individuelle myndigheter og offentlige institusjoner. Evaluering og overvåking av menneskerettighetene gjøres i samarbeid med Danmark. Naalakkersuisut, Grønlands regjering, har ønsket at det danske instituttet for menneskerettigheter i Danmark skal fungere som en nasjonal menneskerettighetsinstitusjon for Grønland og Danmark. Instituttet bistår rådet med undervisning i ulike menneskerettighetsspørsmål, og rådet gir instituttet god kunnskap om situasjonen på Grønland.

Et av de viktigste trinnene i samarbeidet er en rapport om statusen for menneskerettighetssituasjonen på Grønland. I tillegg gir instituttet også høringssvar om ny lovgivning for Grønland med relevans for menneskerettigheter.

Forskning og statistikk

[Børnetalsmanden](#), MIO, har laget flere reiserapporter fra ulike områder på Grønland. I enkelte av disse beskrives levekårene for barn og unge med funksjonsnedsettelse. [Reiserapporter fra Tiliq](#).

Island

Myndigheter og departement

[Mennta- og menningarmálaráðuneytið](#), Kunnskapsdepartementet, har blant annet ansvaret for kultur-, forsknings-, utdannings- og ungdomspolitikken. Støtte til ungdomsorganisasjonene, og ungdomsforskning og idrett, ligger under dette departementet.

[Heilbrigðisráðuneytið](#), Helsedepartementet, har blant annet ansvar for befolkningens folkehelse, helseinstitusjoner og sykehus, helseforsikringer og pasientrettigheter.

[Félagsmálaráðuneytið](#), Sosialdepartementet, har ansvaret for spørsmål knyttet til levekår og rettigheter for personer med funksjonsnedsettelse og desuten arbeids-, flyktninge-, migrasjons-, familie- og boligpolitikken.

[Tryggingastofnun](#), Trygdeetaten, er en statlig myndighet med ansvar for blant annet trygd, helse og barnebidragsordninger.

[Gæða- og eftirlitsstofnun félagsþjónustu og barnaverndar](#), Kvalitets- og tilsynsetaten, er en statlig myndighet med ansvar for tilsyn med sosiale tjenester og barnevern.

[Réttindagæsla](#), Rettighetsvakten, har ansvar for å overvåke situasjonen til mennesker med funksjonsnedsettelse og hjelpe dem med enhver form for rettighetsbeskyttelse.

[Barnaverndarstofa](#), Government Agency for Child Protection, er en uavhengig institusjon under tilsyn av sosialdepartementet. Etaten arbeider med ulike spørsmål knyttet til aktivitetene til de kommunale barnevernutvalgene og har tilsyn med drift av spesialiserte behandlingshjem for barn.

[Umboðsmaður barna](#), Barneombudet, skal sikre at offentlige myndigheter og alle som har kontakt med barn tar fullt hensyn til barnas interesser, behov og rettigheter. Barneombudet skal peke på og komme med forslag til forbedringer der hen anser dette som nødvendig.

[Greiningar- og ráðgjafarstöð ríkisins](#), State Diagnostic and Counselling Center, er statens diagnosesenter og rådgivningssenter. De tilbyr støtte, råd og veiledning til barn og unge med funksjonsnedsettelse og deres familier.

[Þjónustu- og þekkingarmiðstöð fyrir blinda, sjónskerta og dauðblinda einstaklinga](#), The Service and Knowledge Centre for the blind, visually impaired and deaf-blind, er et senter som tilbyr tjenester innen områdene rehabilitering og utdanning. Senteret er ansvarlig for en nasjonal database om synshemmede og blinde.

[Samskiptamiðstöð heyrnarlausra og heyrnarskertra](#), The Communication Centre for persons who are deaf or hard-of-hearing. Senteret arbeider med forskning på islandsk tegnspråk, utvikling av læreplaner og tolketjenester mellom islandsk tegnspråk og islandsk.

[Heyrnar- og talmeinastöð Íslands](#), The National Hearing and Speech Institute of Iceland, er et kunnskapssenter innen hørsel og talehemming. Senteret tilbyr diagnose og behandling, salg og tjenester av høreapparater og hjelpemidler.

76 sveitarfélög, kommuner, og 8 landsvæði, regioner

Kommunene samarbeider gjennom [kommuneforbundet Samband](#), og litt over halvparten av de mest befolkede kommunene har ungdomsråd. Regjeringen har etablert en [arbeidsgruppe for oppfølging av bærekraftsmålene](#), med observatører fra kommunene og ungdomsrådene.

[Ungdomsloven](#) nr. 70/2007 har som mål å støtte deltakelse av barn og unge i organisert ungdomsarbeid. Loven definerer ungdomsarbeid som alle organiserte sosiale og fritidsaktiviteter hvor barn og unge jobber sammen i fritiden for idealer, mål og interesser som de selv verdsetter.

[Lenke](#) til nettsteder i de større kommunene og deres tjenester til mennesker med funksjonsnedsettelse.

[Barnvæn](#) sveitarfélög, Child Friendly Cities, er en nasjonal satsning gjennom samarbeid mellom UNICEF Island og sosialdepartementet, hvor målet er å få de kommunale saksbehandlere til å bruke barnekonvensjonen aktivt i all saksbehandling som angår barn og unge. I år bor 40 prosent av alle barn på Island i kommuner som implementerer barnekonvensjonen systematisk, i 2021 vil det bli 50 prosent av alle barn på Island.

Sivilsamfunn

[Landssamband Ungmennafelga](#), National Association of Youth Association (LUF), tidligere The National Association of Youth Association (LÆF), er paraplyorganisasjonen for ungdomsorganisasjonene på Island. De har 30 medlemsorganisasjoner som har til felles at de er demokratiske, frivillige organisasjoner, som opererer nasjonalt og er ledet av ungdom.

[Mannréttindaskrifstofa Íslands](#), Det islandske menneskerettighetssenteret, fremmer arbeid for og med menneskerettigheter ved å samle og spre informasjon på Island og internasjonalt. Senteret driver også med forskning og formidling. Senteret har blant annet administrert et EU-prosjekt, [The Human Rights Education Project \(HREP\)](#), som har utviklet undervisningsmaterieell om menneskerettigheter til bruk i hele verden.

[Öryrkjabandalag Íslands](#), ÖBÍ, Aðildarfélag, OBI, er den islandske handikapalliansen, en paraplyorganisasjon som består av [43 foreninger](#) for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Mange av disse arbeider for å fremme rettighetene og vilkårene for barn og unge med funksjonsnedsettelse, for eksempel ADHD samtökin, CP-félagið, einhverfusamtökin, Tourette samtökin.

[Ungdomsgruppen i Öryrkjabandalag Íslands](#) er et forum for unge mennesker for å fremme deres interesser innen handikapforbundet.

[Þroskahjálp](#), Throskahjál, er landsforeningen for intellektuelle funksjonshemninger på Island, en paraplyorganisasjon for 20 foreninger som jobber med menneskerettigheter, herunder barnekonvensjonen og rettighetene for mennesker med nedsatt funksjonsevne. [Átak](#) er en av foreningene og den eneste som drives av mennesker med intellektuelle funksjonsnedsettelse. Throskahjál har et tett samarbeid med to konsultasjonsgrupper, ungdomskomiteen og grasrotgruppen.

Paraply- og internasjonale organisasjoner som arbeider for barn gir gratis profesjonell og uavhengig rådgiving til foresatte til barn med kroniske sykdommer og funksjonsnedsettelse. Lenke til flere [nasjonale og internasjonale organisasjoner for barn](#).

Forskning og statistikk

[Hagstofa Íslands](#), Statistics Iceland

[Rannsóknarsetur í fötlunarfræðum](#)/The Centre for Disability Studies [Háskóli Íslands, Universitetet på Island](#)

[Greiningar- og ráðgjafarstöðvar ríkisins](#), Icelandic State Diagnostic and Counselling Centre

[Research Centre of the University of Akureyri](#)

[CFC Index for Kopavogur municipality, En indeks for barns velvære er under utvikling, og er et samarbeid mellom sosialdepartementet, UNICEF og Kópavogur kommune.](#) Indeksen baserer seg på de [fire grunnprinsippene i barnekonvensjonen](#) (artikkel 2, 3, 6 og 12). Den omfatter fem dimensjoner; 1. Utdanning, 2. Egenkapital, 3. Helse og velvære, 4. Sikkerhet og beskyttelse og 5. Sosial deltakelse. Indeksen skal bli nasjonal og omfatte alle kommuner på Island.

Norge

Myndigheter og departement

[Kulturdepartementet](#) har ansvar for den statlige politikken og forvaltningen på områdene kultur, likestilling og diskriminering, opphavsrett, medier, idrett og frivillig virksomhet. De er det nasjonale kontaktpunktet for FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne og har det overordnede ansvaret for at konvensjonen blir gjennomført nasjonalt.

[Barne- og familiedepartementet](#) har ansvar for barn og unges oppvekst- og levekår, familie og samliv, tro og livssyn og forbrukerpolitikk. Departementet har et koordinerende ansvar for gjennomføringen av barnekonvensjonen og rapporteringen til FNs barnekomité i samarbeid med 11 andre departement. Departementet har gitt Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet i oppdrag å utarbeide en barnerapport der barn og unge fremmer sine synspunkter på hvordan det er å vokse opp i Norge. [Barnerapporten](#) er et vedlegg til Norges nasjonale rapport til barnekomiteen.

[Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet](#), Bufdir, er underlagt Barne- og familiedepartementet og Kulturdepartementet. Bufdir er et fagorgan på områdene barnevern, barn, ungdom og oppvekst, adopsjon, familievern, likestilling og ikke-diskriminering, funksjonsnedsettelse og vold og overgrep i nære relasjoner. Bufdir leder et prosjekt for økt kunnskap om FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne i kommunene. Målet er å øke ansatte i kommunal tjeneste og forvaltnings kunnskap om konvensjonen og hvordan de kan bruke denne i sitt daglige arbeid. De har utviklet [Jegvet.no](#), en digital læringsressurs, til bruk i barnehage og skole, for å gi alle barn kunnskap om mobbing, vold og overgrep.

[Ung.no](#) er det offentlige informasjonskanal for ungdommer og er drevet av Bufdir. Her får ungdommer kvalitetssikret informasjon fra det offentlige om omfatter blant annet en [spørsmål- og-svar-funksjon](#).

[Statped](#) er en statlig spesialpedagogisk tjeneste for kommuner og fylkeskommuner. De tilbyr kompetanseheving og skal bidra til at det blir mulig for barn, unge og voksne med særskilte opplæringsbehov å ta aktiv del i barnehage, utdanning, arbeid og samfunnsliv. En viktig samarbeidspart er [Pedagogisk-psykologisk tjeneste](#). Tjenesten bistår med særskilt tilrettelegging for barn, elever, lærekandidater, lærlinger, praksisbrevkandidater og voksne.

[Barneombudet](#) er barn og unges talsperson. De jobber for barns rettigheter og har ansvar for at barn og unges meninger blir hørt. Ombudet skal spesielt følge med på at barns interesser blir ivaretatt i lovgivningen, og at Norge overholder barnekonvensjonen. Lov om barneombud fikk i 1998 et tillegg i § 3: "Ombudet skal særlig følge med i at lovgivning til vern om barns interesser blir fulgt, herunder om norsk rett og forvaltningspraksis samsvarer med de forpliktelser Norge har etter barnekonvensjonen."

[Nasjonal kompetansetjeneste for barn og unge med funksjonsnedsettelser](#) drives på oppdrag fra [Helse- og omsorgsdepartementet](#). Tjenesten er etablert for å bygge opp og spre kompetanse om ulike virkemidler, herunder tilpasset fysisk aktivitet, for å fremme aktivitet og deltakelse på alle arenaer for barn og unge med funksjonsnedsettelser. Tjenesten skal initiere tverrsektoriell samhandling hvor muligheten til å delta i fritidsaktiviteter må få samme prioritet som tradisjonelle habiliterings- og rehabiliteringstilbud.

[Likestillings- og diskrimineringsombudet](#) skal bekjempe diskriminering og fremme likestilling uavhengig av kjønn, etnisitet, hudfarge, nasjonal opprinnelse, avstamning, nedsatt funksjonsevne, språk, religion, seksuell orientering, medlemskap i fagforening, politisk syn og alder. Ombudet tilbyr gratis råd om rettigheter og plikter, slik at man skal gjøres istand til å løse problemer selv. Dersom dette ikke fører frem kan man klage saken inn for [Diskrimineringsnemnda](#). De skal overvåke den nasjonale implementeringen av FN-konvensjonen om mennesker med nedsatt funksjonsevne.

356 Kommuner (per 2020) og 11 fylker

Ifølge kommuneloven er det fra 2019 et krav om at alle kommuner og fylkeskommuner skal ha et [råd for funksjonshemmede](#), et [barne- og ungdomsråd](#) og et elderråd. Det er gitt ut en [Veileder for ungdomsråd](#) og [Veileder for rådene for personer med funksjonsnedsettelser](#).

[Kommunenes sentralforbund](#), KS, er kommunesektorens interesseorganisasjon. De koordinerer et nettverk om universell utforming som blant annet utvikler samlinger med gode eksempler. [Utviklingsprogrammet ABSOLUTT](#) skal gi kommunene og fylkeskommunene økt forståelse og kunnskap om deres ansvar for barnehage, skole og oppvekst.

[Elev-, lærling- og mobbeombudene](#) er regionale ombud som skal passe på rettighetene til barn og ungdommer i barnehage og grunnskole, og dessuten elever og lærlinger i videregående opplæring. Se blant annet temaheftet [Barns rett til medvirkning i barnehagen](#).

[Elevråd](#) Alle norske skoler skal ha elevråd, dette er hjemlet i opplæringsloven.

[Elevmedvirkning.no](#) er en nettside av studenter, for studenter i alle klassetrinn og alle skoler.

[Sjumlilssteget](#) er en nasjonalt satsning gjennom fylkesmannsembetene, der målet er å få saksbehandlerne i fylkesmannsembetene og kommunene til å bruke barnekonvensjonen aktivt i alle saker som angår barn og unge.

Sivilsamfunn

[Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner](#), LNU, er et samarbeidsorgan og en paraplyorganisasjon for 98 norske barne- og ungdomsorganisasjoner.

[Unge funksjonshemmede](#) er en paraplyorganisasjon for 37 organisasjoner og grupperinger av ungdommer med funksjonshemming og kronisk sykdom. Deres formål er å sikre deltakelse og samfunnsmessig likestilling for unge mellom 12 og 36 år med funksjonshemminger og kronisk sykdom.

[Ungdom og Fritid](#) er en demokratisk barne- og ungdomsorganisasjon for brukere, ansatte og frivillige i kommunalt støttede fritidsklubber, ungdomshus, kulturhus for ungdom, og lignende åpne møteplasser. Felles er at de er brukerstyrt og åpne for alle.

[Norges Handikapforbunds Ungdom](#) er en organisasjon av og for ungdommer med funksjonsnedsettelser. De jobber for full likestilling for alle.

I Norge er det to paraplyer for funksjonshinderorganisasjonene: [Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon](#) er Norges største paraplyorganisasjon med [84 organisasjoner for mennesker](#) med funksjonsnedsettelser, kronisk syke og deres pårørende. [Samarbeidsforumet av funksjonshemmedes organisasjoner](#) (SAFO) er en paraplyorganisasjon for [Norges Handikapforbund](#), [Norsk Forbund for Utviklingshemmede](#) og [Foreningen Norges døvblinde](#).

[Forum for barnekonvensjonen](#) er et nettverk av organisasjoner, institusjoner og enkeltpersoner som er opptatt av barns rettigheter i Norge og internasjonalt. Nettverket består av nærmere 50 medlemmer. Målet er å bidra til utveksling av informasjon og erfaringer om arbeid med barn, og å være en kilde til inspirasjon for videre utvikling av forståelsen av barns rettigheter.

[Beitostølen Helsesportsenter](#) (BHSS) er en re-/habiliteringsinstitusjon innen spesialisthelsetjenesten for barn, ungdommer og voksne med ulike diagnoser, funksjonsnedsettelse og funksjonsnivå.

[Valnesfjord helsesportsenter](#) er en privat, ideell non-profit stiftelse som tilbyr spesialisert habilitering og rehabilitering.

[Forandringsfabrikken](#) er et kunnskapssenter som innhenter oppsummert kunnskap fra barn. De løfter fram barn og unge som «proffer», på systemene de er i. Rundt 300 ungdommer er aktive i Forandringsfabrikken som BarnevernsProffer, PsykiskhelseProffer eller SkoleProffer.

I tillegg finnes det mange organisasjoner som arbeider for og med barn og unge, flere av disse er også internasjonale, slik som UNICEF, Redd Barna og Røde Kors.

Forskning og statistikk

[Statistisk sentralbyrå](#)

[Nordlandsforskning](#)

[Proba](#)

[Karde](#)

[Beitostølen helsesportsenter](#)

[Forskning.no](#)

[NTNU Samfunnsforskning](#)

[OsloMet](#)

[Helsedirektoratet.no/statistikk](#)

Sverige

Myndigheter og departement

[Socialdepartementet](#) har koordineringsansvaret for funksjonshinderpolitikken, i tråd med FN-konvensjonen. Flere andre departement og politiske områder omfattes av politikken. En interdepartemental gruppe med representanter fra ulike departement møtes jevnlig og utveksler erfaringer og diskuterer aktuelle saker.

[Arbetsmarknadsdepartementet](#) har ansvar for gjennomføring og oppfølging av barnerettighetspolitikken, i tråd med barnekonvensjonen. Dette omfatter alle virksomheter som berører barn og ungdom, for eksempel utdanningspolitikken, migrasjonspolitikken, kultur- og velferdspolitikken. Regjeringen har opprettet en [Barnrättsdelegation](#); et forum for dialog mellom regjeringen og sivilsamfunnsorganisasjoner. De har deltatt i arbeidet med å gjøre [barnekonvensjonen til lov](#) i Sverige i 2020.

[Kulturdepartementet](#) er ansvarlig for spørsmål knyttet til kultur, demokrati, media og nasjonale minoriteter. Departementet er også ansvarlig for sivilsamfunns-, idretts- og ungdomspolitikken.

[Socialstyrelsen](#) er en statlig etat under Socialdepartementet. De har blant annet ansvar for å identifisere og utvikle statistikk og kunnskap på områder som psykisk helse, funksjonshemmede og barn og unge.

[Diskrimineringsombudsmannen](#) overvåker blant annet rettighetene til mennesker med funksjonsnedsettelse og produserer sjekklister og materiell til barnehager og skoler i ferd med å fremme likebehandling.

[Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM](#), er Sveriges største kunnskapsbank innen spesialundervisning. For å sikre at førskoler, skoler og voksenopplæring gir utdanning som tilfredsstiller behovene til barn, unge og voksne, uavhengig av

deres funksjonsevne, tilbyr de støtte i form av kunnskaps- og ferdighetsutvikling i hele Sverige, en støtte som er gratis. Se for eksempel [Delaktighet – ett arbetssätt i skolan](#).

SPSM inngår i det svenske regjeringsoppdraget [Kunskapslyft Barnrätt i praktiken](#). SPSM har et [ungdomsnätverk](#) som ledes av ungdommer med funksjonsnedsettelse.

[Specialskolans barnombud](#) ligger under SPSM og skal bidra til at spesialskolens elever får kunnskap om og innsikt i sine rettigheter. Elever innenfor spesialskolene kan henvende seg direkte til ombudet for å få støtte, råd og veiledning. Ordningen ble innført i 2018, og rollen utvikles i samarbeid med skolemyndighetene.

[Myndigheten för delaktighet](#), MFD, har et ansvar for oppfølging av FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne. De har blant annet ansvar for initiativet [Barnrätt i praktiken](#) og har utviklet filmer om konvensjonen for barn. På oppdrag fra regjeringen har MFD utarbeidet en rapport om gjennomføringen av Agenda 2030.

[Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor](#), MUCF er en statlig myndighet som skal ivareta ungdoms- og sivilsamfunnsspørsmål. De utvikler kunnskap og formidler kunnskap om ungdommers levkår og om sivilsamfunnet. Sentrale spørsmål de utvikler kunnskap om, er deltakelse og demokrati, skole, helse og utdanning for unge. Se for eksempel [Det vore ju kul om de frågade nån gång: Ungas möjligheter till inflytande på lokalt nivå - Fokus 19](#).

[Barnombudsmannen](#) er ansvarlig for å representere barn og unges rettigheter og interesser i samsvar med barnekonvensjonen. Barneombudet overvåker om forbudskonvensjonen blir overholdt, og er en pådriver for arbeidet i kommuner, regioner og myndigheter. Ombudet påpeker brudd på barnekonvensjonen og foreslår endringer i lover og forskrifter.

[Funktionshindersdelegationen](#) er et regjeringsorgan. Det er funksjonshinderorganisasjonenes nasjonale samarbeidsråd med regjeringen. Delegationen består av representanter for Funktionsrätt Sverige, Nätverket Unga för Tillgänglighet og et antall representanter som står utenfor Funktionsrätt Sverige. Delegationen ledes av sosialministeren.

290 kommuner og 21 regioner

[Sveriges Kommuner och Regioner](#), SKR, arbeider med saker som gjelder funksjonshindringer. SKR bistår kommuner og landsting/regioner i det løpende utviklingsarbeidet.

[Sveriges ungdomsråd](#) omfatter ungdomsråd og andre innflytelsesorganer for ungdommer i Sverige. De har om lag 50 aktive medlemsforeninger. Det finnes ingen oversikt over hvor mange av Sveriges kommuner som i dag har et innflytelsesorgan for barn og unge.

Sivilsamfunn

[LSU – Sveriges ungdomsorganisationer](#) – er en interesse- og samarbeidsorganisasjon som samler nasjonale barne- og ungdomsorganisasjoner. En ikke-partisk og ikke-religiøs organisasjon som arbeider for å styrke unges demokratiske og sivile rettigheter.

[Stiftelsen Allmänna Barnhuset](#) er en statlig stiftelse som har som oppdrag å støtte og utvikle metode og kunnskap som skal bidra til å styrke vanskeligstilte barn og unge. Virksomhetens målgruppe er praktikere, forskere og beslutningstakere.

[Nätverket Unga för Tillgänglighet](#), NUFT, består av et nettverk av organisasjoner for ungdommer med funksjonsnedsettelse. I dag fungerer NUFT blant annet som en arena for informasjonsspredning. NUFT samordner representasjonsplasser i ulike prosjekter og delegasjoner og har tidligere samordnet interessepolitiske initiativ.

[Funktionsrätt](#) Sverige og [Federationen Lika Unika](#) er to paraplyorganisasjoner for funksjonshinderorganisasjoner i Sverige.

[Synskadades Riksförbund](#) er en paraplyorganisasjon for flere forbund som Hörselskadades Riksförbund, Riksförbundet Rörelsehindrede Barn och unga, Sveriges Dövas Riksförbund, som står utenfor Funktionsrätt Sverige.

Forskning og statistikk

[Statistiska centralbyrån](#)

[Socialstyrelsen](#)

[Myndigheten för delaktighet](#)

[Pedagogiska institutionen Stockholms universitet](#)

[Forte.se – Forskningsrådet för hälsa, arbete och välfärd](#)

[Centrum för forskning om funktionshinder, Uppsala universitet](#)

[Nationellt nätverk för forskning om barn med funktionshinder](#)

[Institutet för handikappvetenskap](#)

[Centrum för forskning om välfärd, hälsa och idrott \(CVHI\)](#)

[Forskningsfält funktionshinder och rehabilitering, Malmö Universitet](#)

[Funka.com](#)

Åland

Myndigheter og departement

[Ålands landskapsregering](#) med hele forvaltningen har et tverrsektorielt ansvar for å sikre at FNs konvensjon om rettighetene for mennesker med nedsatt funksjonsevne etterlevs. Landskapsregjeringen skal gjennomføre barnekonsekvensanalyser av beslutningsprosesser. Aktuelt er at den nye læreplanen for grunnskolen på Åland (gjelder fra august 2021) i sterkere grad vektlegger at elevene skal gis muligheter til innflytelse, og rettighetene til barn med funksjonsnedsettelse er blitt styrket.

[Ålands hälso- och sjukvård](#) har ansvar for hele helsetilbudet på Åland, alt fra mødre- og barnehelse, spesialisthelsetjenester til omsorg ved livets slutt. De har ansvar for skolehelse- og studenthelsetjenesten. [Barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen](#) er et poliklinisk mottak for barn og unge 0–17 og deres familier. Et [BUF-team](#) utreder barn som har en fysisk, psykisk, kommunikativ eller intellektuell funksjonsnedsettelse. Teamet består av barne- og ungdomspsykiater, psykologer, barneleger, logopeder, ergo- og fysioterapeut og habiliteringskoordinator.

[Kommunernas socialtjänst](#) ble med Landskapslagen (2016:2) om Kommunernas socialtjänst som trådte i kraft 1. januar 2020, en felles samordnet sosialtjeneste, med unntak av barne- og eldreomsorgen. Tjenesten ligger innenfor rammen av et kommuneforbund som omfatter alle ålandske kommuner. De tilbyr en rekke tjenester for funksjonshemmede, sånn som bolig, aktiviteter, rådgivning og formidler tjenester i og utenfor landskapet. Alla kommuner skal ha skapt ett felles socialvårdsområde senest inne 1 januar 2021.

[Ålands ombudsmannmyndighet](#) er en uavhengig myndighet underlagt regjeringen på Åland. Myndigheten har som oppgave å fremme likeverd og likestilling, i tillegg til å fremme rettigheter for barn, klienter og pasienter. Andre oppgaver er rådgivning til enkeltpersoner, uavhengige undersøkelser og informasjon til beslutningstakere og myndigheter. Følgende funksjoner er lagt til denne myndigheten:

[Barnombudsman](#) skal sikre at barns rettigheter blir respektert, og innhenter barns synspunkter gjennom kartlegginger, undersøkelser og personlige møter og formidler deres meninger til beslutningstakere.

[Diskrimineringsombudsman](#) tar imot og utreder varsler om brudd på diskrimineringslovgivningen og gir råd for å forebygge at enkeltpersoner utsettes for diskriminering.

[Klient- och patientombudsman](#) har i oppgave å gi informasjon om rettigheter og hjelpe klienter og pasienter i å framføre klager innen helse- og sosialtjenestene. Klagesaker omfatter for eksempel service for barn og unge med funksjonsnedsettelse.

[Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet](#) har ansvar for de forebyggende tjenester og for å føre tilsyn, teste og gi informasjon, i helse og miljøsaker. Et av tilsynsområdene er de offentlige og private sosial- og velferdstjenestene.

[Ålands polismyndighet](#) har ansvar for en barnehusmodell for samarbeid mellom myndigheter ved mistanke om vold og overgrep mot barn. Modellen fremmer samarbeid om å beskytte barn, utrede overgrep og gi kvalifisert støtte til barnet.

16 kommuner

Barnehager og skoler innehar viktige roller i samtlige kommuner. [Ålands kommunförbund](#) er en politisk ledet interesse- og arbeidsgiverorganisasjon.

Sivilsamfunn

[Rädda barnens](#) virksomhet bygger på barnekonvensjonen og arbeider for å bedre levekårene for barn. Eksempelvis har de utarbeidet en Barnekonsekvensanalyse, et verktøy for beslutningstakere for å kunne jobbe systematisk med barns deltakelse. Redd Barna har fått støtte fra landskapsregjeringen for å utdanne ålandskommunene i bruk av analyseverktøyet. Opplæringsarbeidet pågår.

[Ålands handikappförbund](#) med sine 13 medlemsorganisasjoner er samarbeidsorganisasjonen for pasient- og handikapsforeninger på Åland. Til forbundets oppgaver ligger oppgaven med å overvåke og agere i funksjonshinderspørsmål, informere, støtte og hjelpe medlemsforeningene. Forbundet vil synliggjøre funksjonshinderspørsmål og bedre funksjonshemmedes vilkår, ved å være aktive opinionbyggere og påvirke. Forbundets arbeid er fundert i FN-konvensjonen om mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Handikappförbundet har en rekke medlemsorganisasjoner, blant annet; [De Utvecklingsstördas Väl på Åland](#), Föräldraföreningen för barn med särskilda behov, Reseda, Ålands Autismspektrumförening, Ålands Synskadade med flere. Per i dag finnes det ikke en egen offentlig registrert forening for eller av barn og unge med funksjonsnedsettelse på Åland.

[Ung Resurs](#) er en ideell organisasjon som har som formål å hjelpe ungdommer mellom 15 og 29 år med å finne et studiested, arbeid eller annen meningsfull aktivitet. Organisasjonen samarbeider med en rekke klienter og nettverkspartnere.

[Ungdomshuset Boost](#) er først og fremst de unges eget hus. Her får ungdommer støtte og veiledning til studier, arbeid og sysselsetting. Boost er et samarbeidshus der flere forskjellige myndigheter og organisasjoner er representert.

[Ålands Idrott](#) er en paraply for 69 medlemsorganisasjoner og omfatter hele Ålands idrettsbevegelse. Den største gruppen medlemmer er barne- og ungdomsidretten. Et viktig mål for organisasjonen er å påvirke kommunene slik at barne- og ungdomsidretten utvikler seg i ønsket retning, målet er at alle skal kunne delta.

Forskning og statistikk

Åland omfattes av forskningen som gjøres av [THL i Finland](#).

Referanseliste

Arfa, S., Solvang, P.K., Berg, B. et al. Disabled and immigrant, a double minority challenge: a qualitative study about the experiences of immigrant parents of children with disabilities navigating health and rehabilitation services in Norway. *BMC Health Services Research* 20,134(2020). Retrieved from: <https://doi.org/10.1186/s12913-020-5004-2>

Árnason, Á.P. (2018). *Viden som virker i praksis: Styrket nordisk samarbejde på socialområdet*. Nordisk ministerråd, 2018, s. 42. doi: 10.6027/ANP2018-821

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2020.12) *Psykisk helse*. Retrieved from: https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Nedsatt_funksjonsevne/Helse/Psykisk_helse/

Barneombudets fagrapport. (2017). *Uten mål og mening? Elever med spesialundervisning i grunnskolen*. Barneombudet. Retrieved from: <https://www.barneombudet.no/vart-arbeid/publikasjoner/uten-mal-og-mening-om-spesialundervisning-i-norsk-skole>

Barnombudsmannen. (2016). *Respekt. Barn med funksjonsnedsettning om samhällets stöd*. Stockholm: Barnombudsmannen. Retrieved from: <https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/publikationer/arsrapporter/respekt-2016/>

Bennan, C., Traustadóttir, R., Rice, J. & Anderberg, P. (2018). Being Number One is the Biggest Obstacle, Implementing the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities within Nordic welfare services. *Tidsskriftet Nordisk välfärdsforskning / Nordic Welfare Research*. Retrieved from: http://www.idunn.no/nordisk_valfardsforskning/2018/01/being_number_one_is_the_biggest_obstacle

Bevensee, D. (2016). *Prævalens*. Socialstyrelsen på det sociale område. Retrieved from: <https://vidensportal.dk/handicap/voksne-med-udviklingshaemning/om-kommunikationsformer>

Council of Europe. (2009). *The Child's Right to Respect, Janusz Korczak's legacy, Lectures on today's challenges for children*. France: Council of Europe Publishing. Retrieved from: <https://rm.coe.int/janusz-korczak-the-child-s-right-to-respect/16807ba985>

Cramer Jensen, D., Mogens Pedersen, J., Pejtersen, J.H. & Amilon, A. (2016). *Indkredsning af lovende praksis på det specialiserede socialområde* 16:26. Retrieved from: <https://www.vive.dk/da/udgivelser/indkredsning-af-lovende-praksis-paa-det-specialiserede-socialomraade-6467/>

Egilson, S. & Hemmingsson, H. (2009). School Participation of Pupils with Physical and Psychosocial Limitations: A Comparison. *British Journal of Occupational Therapy*. 72. 144-152. doi: 10.1177/030802260907200402.

Egilson, S. P., Dybbroe, B. & Olsen, T (01 / 2018 (Volum 3)). Brukermedvirkning og Velferdstjenester. *Nordisk välfärdsforskning/ Nordic Welfare Research*. Retrieved from: https://www.idunn.no/nordisk_valfardsforskning/2018/01/brukermedvirkning_og_velferdstjenester

Ellingsen, K. E. (Ed.) (2007). *Selvbestemmelse. Egne og andres valg og verdier*. Oslo: Universitetsforlaget.

Gromada, A., Rees, G. & Chzhen, Y. (2020). Worlds of Influence: Understanding What Shapes Child Well-being in Rich Countries, *Innocenti Report Card no. 16*, UNICEF Office of Research - Innocenti, Florence. Retrieved from: <https://www.unicef-irc.org/publications/1140-worlds-of-influence-understanding-what-shapes-child-well-being-in-rich-countries.html>

Grue, L. P. (2001). *Motstand og mestring. Om funksjonshemming og livsvilkår*. NOVA Rapport 1/01

Halvorsen, R. & Hvinden, B. (2014: 564). *New Policies to Promote Youth Inclusion Accommodation of diversity in the Nordic Welfare States*. Copenhagen: Nordiska ministerrådet, Nordisk ministerråds sekretariat. TemaNord 2014:564. doi:10.6027/TN2014-564 New Policies to Promote Youth Inclusion

Hart, R. A. (1992). *Children's Participation: From tokenism to citizenship*. Florence: Innocenti Essay no. 4, International Child Development Centre. Retrieved from: <https://www.unicef-irc.org/publications/100-childrens-participation-from-tokenism-to-citizenship.html>

Heini, A., Hokkanen, L., Kontu, K., Kunttu, K., Lindroos, N. & Heli, R. (2019). *Delaktighet och samarbete i det sociala arbetet för personer med funktionsnedsättning – klienternas upplevelser*. Lapplands Universitet. Retrieved from <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-170-5>

Helsedirektoratet. (2018). *Kunnskapsgrunnlag - Metoder for tidlig identifisering av risiko hos barn og unge*. Retrieved from: <http://tidliginnsats.forebygging.no/Rapporter/Kunnskapsgrunnlag--Metoder-for-tidlig-identifisering-av-risiko-hos-barn-og-unge/>

Kermit, P. (2018). *Hørselshemmede barns og unges opplæringsmessige og sosiale vilkår i barnehage og skole. Kunnskapsoversikt over nyere nordisk forskning*. NTNU Samfunnsforskning.

Kermit, P. S. (2019). Passing for recognition - deaf children's moral struggles languaging in inclusive education settings. *Deafness & Education International* 2019/07/03, Vol 21, pp. 116-132. Retrieved from: <https://doi.org/10.1080/14643154.2018.1561783>

Kissow, A-M. & Karlson, L. (2018). *Deltakelse for barn og unge med nedsatt funksjonsevne, med særlig fokus på deltakelse i fysisk aktivitet, en kunnskaps oppsummering*. Nasjonal kompetansetjeneste for barn og unge med funksjonsnedsettelse og Aktiv Ung

Kjellander, T., Jørgensen, N.B., & Westrum-Rein, J. (2016, 05 24). *Do rights! Nordic perspectives on child and youth participation*. Retrieved from: <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:930511/FULLTEXT01.pdf>

Landsdown, G. (2011). *Every Child's right to be heard*. A resource guide on the UN committee on the rights of the child general comment NO.12. London: Save the Children UK on behalf of Save the Children and UNICEF. Retrieved from: https://www.unicef.org/files/Every_Childs_Right_to_be_Heard.pdf

Lansdown, G. (2013). *Take Us Seriously: Engaging Children with Disabilities in Decisions Affecting their Lives*. UNICEF. Retrieved from: https://www.unicef.org/disabilities/files/Take_Us_Seriously.pdf

Lidström, H. Snæfríður Thóra Egilson, T. S. & Hemmingsson, H. (2020). *Bedömning av anpassningar i skolmiljön* (BAS). Studentlitteratur AB.

Lie, I. (1989). *Rehabilitering og habilitering: prinsipper og praktisk organisering*. Ad Notam Gyldendal.

Markussen, E., Carlsten, T.C., Grøgaard, J.B. & Smedsrud, J (2019). *"... respekten for forskjelligheten ...". En studie av spesialundervisning i videregående opplæring i Norge skoleåret 2018 - 2019*. NIFU-rapport 2019-12.

Montefusco, M. (2016). *När samhället inte ser, hör eller förstår*. Stockholm: Nordens Välfärdscenter. Retrieved from: <https://nordicwelfare.org/nb/publikationer/nar-samhallet-inte-ser-hor-eller-forstar-2/>

Mortensen, N. P., Andreasen, A. G & Tegtmeyer, T (2020). *Uddannelsesresultater og -mønstre for børn og unge med funktionsnedsættelser*. København: VIVE-Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. Retrieved from: <https://www.vive.dk/media/pure/15314/4580959>

Myndigheten för ungdomsoch civilsamhällesfrågor. (2020). *Ungas rätt till en meningsfull fritid – tillgång, trygghet och hinder*. UNG IDAG 2020. Retrived from: <https://www.muuf.se/publikationer/ungas-ratt-till-en-meningsfull-fritid-tillgang-trygghet-och-hinder>

Määttä, A. & Gärdegård, A. (2020). *Tidiga insatser för nyanlända barn, unga och föräldrar i Norden – evidens och lovande arbetssätt*. Nordens välfärdscenter. Retrieved from: <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1429417/FULLTEXT01.pdf>

Nicholas, J.T., Johannessen, A. M. & van Nunen, T. Nicholas, J. J. (2019). *Tactile Working Memory Scale – A Professional Manual*. Nordens välfärdscenter.

Nielsen, N. & Vigild P. Forfatter på kapitel 3 og kapitel 4: Caroline Adolphsen, Aarhus Universitet (2017). *Retten til uddannelse når børn med handicap ikke går i skole*. København: Danmarks Nationale Menneskerettighedsinstitution. Retrieved from: <https://menneskeret.dk/udgivelser/retten-uddannelse-naar-boern-handicap-ikke-gaar-skole>

Nordahl, T. (2018). *Inkluderende felleskap for barn og unge: ekspertgruppen for barn og unge med behov for særskilt tilrettelegging*. Fagbokforlaget.

Nordisk ministerråd. (2016). *Barn og unge i Norden: – en tverrsektoriell strategi for Nordisk ministerråd 2016–2022*. doi: 10.6027/ANP2016-738

Nordisk ministerråd. (2016). *Are you wearing the right glasses?: A guide to integrating a child rights and youth perspective in the work of the Nordic Council of Ministers*. doi: 10.6027/ANP2016-725

Nordisk ministerråd. (2017). *Generasjon 2030: Nordisk program for Agenda 2030. Copenhagen*. Retrieved from: <http://norden.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1153406&dswid=-9716>

Nordisk ministerråd. (2018). *Handlingsplan för nordiskt samarbete om funktionshinder 2018-22*. doi: 10.6027/ANP2018-769

Nordisk ministerråd. (2020). *Nordiska ministerrådets policy för integrering av hållbar utveckling, jämställdhet och ett barnrätts och ungdomsperspektiv*. doi: 10.6027/politknord2020-717

Nordlund-Spiiby, R., Tuure, S. & Tallberg, A. (2019). *Delaktighet, rättigheter och inklusion för barn med funktionsnedsättningar*. Retrieved from: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-283-3>

NOU 2009:18. (2009). *Rett til læring*. Retrieved from: https://www.regjeringen.no/contentassets/4797c40751334fb2b06592a22925c487/nou_2009_18_rett_til_laering.pdf

NOU 2017:12. (2017). *Sviikt og svik, Gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssviikt*. Retrieved from: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2017-12/id2558211/?ch=1>

Ólafsdóttir, L.B., Egilson, S.T., Árnadóttir, U. & Hardnok, S. C. (2019). Child and parent perspectives of life quality of children with physical impairments compared with non-disabled peers. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 2019, pp. 496-504. doi:10.1080/11038128.2018.1509371

Sandberg, K. (Red). (2020). *Barnekonvensjonen: Barns rettigheter i Norge*. 4. utgave (Vol. 4. utgave). Norge: Universitetsforlaget.

Shier, H. (2001). Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. *Children & Society. Volume 15. (2)*, pp. 107-117. 10.1002/chi.617. Retrieved from http://cmspres-vir-1.it.gu.se/digitalAssets/1429/1429848_shier2001.pdf

Skolverket. (2020, februari 27). Att göra elever delaktiga i arbetet med ordningsregler kan främja studiero. Retrieved from: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/koll-pa-studiero/att-gora-elever-delaktiga-i-arbetet-med-ordningsregler-kan-framja-studiero>

Statistisk sentralbyrå, Karlsen, H.T., Wettergreen, J. & Jensen, A. (2019). *Utredning av ny levekårsstatistikk for personer med funksjonsnedsettelse*. Retrieved from: https://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/_attachment/404777?_ts=16ea1da4a60

Statens folkhälsoinstitut. (2011, juli 25). *Hälsan hos barn och unga med funktionsnedsättning*. Retrieved from: <https://www.forskning.se/2011/07/25/halsan-hos-barn-och-unga-med-funktionsnedsattning/>

Stenhammar, A.-M., Rinnan, T. & Nydahl, E. (2011). *Lyssna på oss! Bättre stöd när barn och ungdommar är delaktiga*. Handikapförbunden, Printfabriken.

Storgaard Bonfils, I., Olsen, L., Kirkebæk, B. & Tetler, S. (Eds) (2013). *Handicapforståelser mellem teori, erfaring og virkelighed*. Danmark : Akademisk Forlag.

Szőnyi, K. & Söderqvist Dunkers, T. (2018). *Delaktighet – ett arbetssätt i skolan*. Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Tidemann, M., Lövgren, V. & Malmqvist, J. (2020). Övergången från ung till vuxen för personer med funktionsnedsättning. Retrieved from: <https://forte.se/publikation/overgangen-fran-ung-till-vuxen-personer-med-funktionsnedsattning/>

Traustadóttir, R., Ytterhus, B., Egilson, S., Berg, B. (Eds.). (2015). *Childhood and Disability in the Nordic Countries, Being, Becoming, Belonging*. Palgrave Macmillian.

Tøssebro, J., Bonfils, I. S., Teittinen, A., Tideman, M., Trausadóttir, R. & Vesala, H. (2012). Normalization Fifty Years Beyond - Current Trends in the Nordic Countries. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, Vol. 9, Issue 2, Jun 2019 p 134-146. Retrieved from: <https://doi.org/10.1111/j.1741-1130.2012.00340.x>

UNICEF. (2018, Mach). *Conceptual Framework for Measuring Outcomes of Adolescent Participation*. Retrieved from <https://www.unicef.org/media/59006/file>

Van Oorschot, W. with Balvers,M., Schols, M. & Lodewijks, I. (March 2009). European Comparative Data on the Situation of Disabled People: an annotated review. *Report prepared for the Academic Network of European Disability Experts (ANED). University of Leeds and Human European Consultancy. Academic Network of European Disability experts (ANED) – VT/2007/005*. Retrieved from: https://www.personaedanno.it/attachments_static/attachments/allegati_articoli/AA_018678_resource1_orig.pdf

Vonen, A.M., Pedersen, B.K., ... & Malmgren, S. (2018). *Hvis du kan se det, kan du understøtte det – En bok om taktilt språk*. Nordens velferdssenter.

Warming, H. (2011). *Børneperspektiver: Børn som ligeværedige medspillere i socialt og pædagogisk arbejde*. Akademisk Forlag.

Wendelborg, C., Kittelsaa, A. M. & Wik, S. E. (2017). *Overgang skole arbeidsliv for elever med utviklingshemming*. NTNU Samfunnsforskning, Rapport 2017. Mangfold og inkludering. Retrieved from: <https://samforsk.no/Publikasjoner/2017/Overgang%20skole%20arbeidsliv%20WEB.pdf>

Wendelborg, C. & Tøssebro, J. (red.) (2014). *Oppvekst med funksjonshemming. Familie, livsløp og overganger*. NTNU Samfunnsforskning: Gyldendal akademisk.

WHO. (2001). *International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)*. Retrieved from: <https://www.who.int/classifications/icf/en/>

Støttemateriale

Nordisk ministerråd

[Har du rätt glasögon på dig? Ett stöd att integrera ett barnrätts- och ungdomsperspektiv i Nordiska ministerrådets arbete](#)

[Do rights! Nordic perspectives on child and youth participation](#)

[Children and Young People in the Nordic Region – a cross-sectoral strategy for the Nordic Council of Ministers 2016-2022](#)

[When involving children and young people in the work of the Nordic Council of Ministers- Principles and approaches](#)

Europarådet

[Child safeguarding policy](#)

Den nordiske ekspertgruppen

Anne-Merete Kissow

forsker, Videnscenter om handicap, Danmark

Ann-Marie Stenhammar

representant för Funktionsrätt Sverige/utredare, Sverige

Bryndis Snæbjörnsdóttir

representant, Throskahjálpi, Island

Cecilia Ekstrand

representant, Synskadades Riksförbund, Sverige

Christina Johnsen

ekspert, Tilioq, Grønland

Hanne Warming

forsker, Roskilde Universitet, Danmark

Håkan Strømmer

ungdoms- och demokratisamordnare, Landskapsregeringen, Åland

Jenny Nilsson

ekspert, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Sverige

Karin Flyckt

ekspert, Socialstyrelsen, Sverige

Kristian Sørensen

representant, Sammenslutningen Unge med Handicap, Danmark

Kristine Vierli

seniorrådgiver, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Norge

Martina Nygård

specialist, Institutet för hälsa och välfärd, Finland

Pirkko Mahlamäki

representant, Handikapforum, Finland

Ruth Jörgensdóttir Rauteberg

Ajungerad, professor, Islands universitet, Island

Rut Nordlund-Spiby

ekspert, Institutet för hälsa och välfärd, Finland

Snaefridur Thora Egilsdóttir

forsker, Islands universitet

Tóra við Keldu

forkvinne, MEGD, Færøylene

Pórdís Viborg

ekspert, ÖBI, The Icelandic Disability Alliance, Island

Alle barn og unge har rett til å delta, å si sin mening og bli hørt i alle saker som angår dem. Denne rapporten handler om hvordan denne retten i større grad kan sikres for barn og unge med funksjonsnedsettelse i Norden. I rapporten belyser vi noen av de vanligste barrierene for deltakelse som barn og unge møter på ulike arenaer. Nordiske ungdomsdelegater har gitt innspill til arbeidet og en nordisk ekspertgruppe har bidratt med kunnskap om aktuell forskning og metoder for å skape inkludering og deltakelse for flere. En rekke samfunnsaktører har en viktig rolle i arbeidet med å sikre deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse. I rapporten har vi beskrevet et utvalg sentrale nasjonale og nordiske aktører og deres rolle.

